

BARNETS RETT TIL Å BLI HØRT

Barnekonvensjonen artikkel 12 og norsk lovgivning

Kandidatnr: 333

Veileder: Professor Lucy Smith

Leveringsfrist: 25. november 2004

Til sammen 17980 ord

25. november 2004

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PROBLEMSTILLING	1
1.2	FNS BARNEKONVENSJON	1
1.3	BARNEKONVENSJONENS STILLING I NORSK RETT	3
1.4	RETTSKILDER	5
<u>2</u>	<u>BARNEKONVENSJONEN ARTIKKEL 12</u>	<u>7</u>
2.1	GENERELT	7
2.2	INNHALDET I ARTIKKEL 12	8
<u>3</u>	<u>NORSK LOVGIVNING</u>	<u>14</u>
3.1	GENERELT	14
3.2	FORELDRE OG FAMILIELIV	15
3.2.1	BARNELOVEN § 31	15
3.2.2	RELIGION	18
3.2.3	MEDISINSKE SPØRSMÅL	20
3.2.4	ØKONOMISKE SPØRSMÅL	24
3.3	BARNEHAGE OG SKOLE	26
3.3.1	BARNEHAGE	26
3.3.2	SKOLE	27
3.4	POLITIKK	31
3.5	SAKSBEHANDLING	34
3.5.1	ADMINISTRATIV SAKSBEHANDLING	34
3.5.1.1	Adopsjon	36
3.5.1.2	Navn	38
3.5.1.3	Psykisk helsevern	38
3.5.1.4	Barnevernssaker	39
3.5.2	RETTLIG SAKSBEHANDLING	40

3.5.2.1	Barnefordelingssaker	41
3.5.2.2	Barnevernssaker	44
3.6	HVEM SKAL FORMIDLE BARNETS MENING?	46
3.7	UNNLATELSE AV Å HØRE BARNET	49
4	<u>OPPSUMMERING</u>	<u>53</u>
5	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>56</u>

1 Innledning

1.1 Problemstilling

De fleste stater er enige om at barn trenger særskilt beskyttelse, men mange er tilbakeholdne med å gi barn spesielle subjektive rettigheter i praksis. Temaet for denne spesialoppgaven er barns rett til å bli hørt, som er fastslått i FNs konvensjon om barnets rettigheter, artikkel 12. Barn er selvstendige individer med egne synspunkter, og det er viktig at deres meninger blir hørt og respektert.

Noen av FNs medlemsstater anser sterk fremhevelse av uttaleretten som problematisk, særlig i forhold til foreldres rettigheter og autoritet.¹ Det kan derfor ta lang tid før rettigheten blir gjennomført i alle statene. Norge har imidlertid lovfestet barns rett til å bli hørt innen en rekke områder, og må anses som et foregangsland på dette feltet. Formålet med oppgaven er å redegjøre for kravene artikkel 12 stiller til medlemsstatenes lovgivning, og i lys av dette gi en fremstilling av de lovregler som finnes om barns uttalerett i norsk rett.

1.2 FNs barnekonvensjon

FNs konvensjon om barnets rettigheter ble vedtatt 20. november 1989. Arbeidet med konvensjonen startet i 1979, og var en lang og komplisert prosess. Enkelte av FNs medlemsstater stilte spørsmål ved nødvendigheten av en egen barnekonvensjon.² FN hadde i 1966 vedtatt “Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter”(SP) og “Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter”(ØSK). Det ble hevdet at en konvensjon om barns rettigheter bare ville innebære gjentakelser av rettighetene man hadde slått fast her. Til dette ble det innvendt at de generelle menneskerettighetene i enkelte tilfeller kunne være utilstrekkelige i saker som angår

¹ Flekkøy, *The participation rights of the child*, 1997, side 88

² Grøslund, *Barnekonvensjonen Rettigheter for barn i Norge*, 1993, side 13

barn, fordi barn har spesielle behov. En konvensjon som inneholder alle bestemmelser om barns rettigheter, kunne avklare barns stilling og medføre at man unngår spørsmål om hvorvidt de generelle rettigheter egentlig passer. Barn er en utsatt og sårbar samfunnsgruppe, og det ble derfor ansett å være av stor betydning å fremme deres rettigheter.

Arbeidet med konvensjonen var også komplisert fordi FNs medlemsstater har ulik bakgrunn og forskjellige kulturer. Dette gjorde det vanskelig å komme til enighet om konvensjonen i sin helhet og om de spesifikke rettigheter.³ Grunnlaget for arbeidet med konvensjonen var et forslag fra polske myndigheter, og vestlige stater mente at forslaget hadde for stort fokus på økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter. Problemet ble løst ved at forslaget ble utvidet til å omfatte flere sivile og politiske rettigheter.

Den lange prosessen har blitt ansett som positiv.⁴ Debatten medførte at regjeringer og borgere ble mer oppmerksomme på barns rettigheter og at det er viktig å beskytte dem. Videre innebar arbeid over lang tid at man fikk opparbeidet stor støtte for konvensjonen.

Et problem med barnekonvensjonen er håndhevelsen av den i medlemsstatene. Gjennomføringen av konvensjonen overvåkes av FNs barnekomité, se artikkel 43, og statene er forpliktet til å oversende komiteen rapporter om iverksettelse av rettighetene, jf. artikkel 44. Komiteen og andre organer kan komme med kritikk og anbefalinger etter artikkel 45, men det finnes ingen direkte sanksjoner eller beskyttelse mot brudd på rettighetene. Konvensjonen inneholder ingen bestemmelser om klagerett for individer eller stater, og tvister kan ikke bringes inn for komiteen eller internasjonale domstoler.

Statene er etter artikkel 4 forpliktet til å implementere konvensjonen i nasjonal rett. Ved gjennomgang av egne lovverk kan statene oppdage mangler ved de nasjonale regler og utbedre disse, slik at de selv bidrar til håndhevelse av konvensjonen. Men selv om

³ Mower, *The convention on the rights of the child*, 1997, side 15

⁴ *ibid.* side 16

statenes lovverk oppfyller barnekonvensjonens krav, garanterer ikke dette at rettighetene blir reelle i praksis.

Konvensjonen er nå ratifisert av 192 land, og er den menneskerettighetskonvensjon som har størst oppslutning. Årsaken kan være at barns rettigheter i økende grad anses som svært viktige, slik at stater ikke bør være bekjent av å ikke beskytte dem. Dette må likevel ses i sammenheng med at barnekonvensjonen gir statene muligheter for å reservere seg mot rettigheter som ikke er i samsvar med den nasjonale lovgivning, såfremt reservasjonen ikke er “uforenlig med konvensjonens formål og hensikt”, se artikkel 51. I tillegg er mange av konvensjonens bestemmelser vage og gir mange tolkningsmuligheter. Statene kan dermed ha det positive image av å beskytte barns rettigheter, men likevel omgå de bestemmelser som ikke passer med den nasjonale rett.

Det kan i dag ikke være tvil om at barn er selvstendige individer med rettigheter på lik linje med voksne. Ettersom barn har mindre muligheter til å hevde sin mening og å få endret på urettferdighet de blir utsatt for, er det viktig å være klar over barns rettigheter og arbeide for å fremme dem. Barnekonvensjonen må anses å være sentral i dette arbeidet.

1.3 Barnekonvensjonens stilling i norsk rett

Norge ratifiserte barnekonvensjonen 8. januar 1991. I norsk rett opererer man med det dualistiske prinsipp, der folkerett og nasjonal rett anses som to separate rettssystemer. Ratifikasjonen innebar derfor bare at barnekonvensjonen ble en folkerettslig forpliktelse. Norsk rett ble presumert å være i overensstemmelse med barnekonvensjonen, men konvensjonen hadde likevel en svakere stilling enn norsk lovgivning.

Høsten 2003 ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk rett, og den gjelder som norsk lov, se Menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr.30(mnskr1), § 2. Hensikten var å styrke konvensjonens stilling, selv om man anså at den i hovedsak var oppfylt i norsk

lovgivning, og at norsk lovverk til dels gir sterkere rettigheter enn konvensjonen.⁵ Fordelen med inkorporasjon er at det sender et sterkt signal til andre medlemsstater om at Norge tar barnekonvensjonen på alvor.⁶ Videre er det viktig at konvensjonen kan anvendes direkte i norsk rett. Inkorporasjon innebærer også at det blir lettere å lese de enkelte bestemmelser om barns rettigheter i sammenheng, slik at lovverket gir en mer fullstendig oversikt over barnas rettigheter.

Konvensjonen er i mnskr l § 3 gitt forrang fremfor annen lovgivning. Dersom en ordinær norsk lovbestemmelse er i strid med barnekonvensjonen, skal konvensjonens regler legges til grunn. Hovedhensikten med å gi konvensjonen denne stillingen, var å styrke barns rettigheter i norsk rett. Det finnes sannsynligvis svakheter i norsk lovgivning om barns rettigheter, og barnekonvensjonen utfyller disse områdene. At konvensjonen skal legges til grunn der tolkningsresultatet av dens bestemmelser fremstår som rimelig klart, er ikke overraskende. Det følger imidlertid av generelle uttalelser i Rt. 2000 s.996 og Rt. 2002 s.557 at konvensjonens bestemmelser har forrang selv om tolkningsresultatet etter disse fremstår som mer uklart. Det fremgår av dommene at dette gjelder selv om norsk lovgivning eller praksis må settes til side.⁷

Dersom en norsk lovbestemmelse gir barn bedre beskyttelse enn det barnekonvensjonen gjør, må den norske regelen anvendes. Ellers ville barns rettigheter svekkes. Dette følger også av barnekonvensjonen artikkel 41, som sier at konvensjonens bestemmelser ikke skal berøre nasjonale eller folkerettslige bestemmelser som i større grad fremmer barns rettigheter. Hensikten med konvensjonen er å fremme barns rettigheter, og den kan derfor bare ha forrang når de nasjonale bestemmelser er svakere.

Barnekonvensjonen er også tatt inn i norsk lovverk ved delvis aktiv transformasjon. Konvensjonen er synliggjort i lovverket ved at enkelte lover inneholder bestemmelser som mer eller mindre gjengir sentrale konvensjonsrettigheter. Hovedhensynet bak denne innarbeidingsmetoden var å gjøre konvensjonens bestemmelser mer

⁵ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 24

⁶ *ibid.* side 25

⁷ Sandberg, *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*, 2003, side 150

brukervennlige.⁸ Så lenge konvensjonen bare var en folkerettslig forpliktelse, var barns rettigheter noe diffuse og vanskelig tilgjengelige. Da konvensjonen ble inkorporert og synliggjort i lovverket, ble rettighetene brakt inn på et plan som det er enklere for allmennheten å forholde seg til. Rettighetene er viktige i alt arbeid som angår barn. Mye av dette arbeidet utføres av ikke-jurister uten kompetanse til å tolke konvensjonen og sammenlikne den med norske lover. Ved at konvensjonen er synliggjort i norsk regelverk, er arbeidet enklere for disse yrkesgruppene, og konvensjonen vil bli bedre gjennomført. Videre innebærer en synliggjøring at befolkningen lettere blir oppmerksomme på de rettigheter barn har. Dette medfører en styrking av barns rettigheter, siden de er mer tilgjengelige og lettere å påberope seg.

1.4 Rettskilder

Et naturlig utgangspunkt for oppgaven er ordlyden i barnekonvensjonen artikkel 12. Rettskildesituasjonen på barnekonvensjonens område er litt spesiell. Det finnes ingen domstol eller liknende håndhevingsorgan, så det foreligger ikke domsavgjørelser om hvordan artikkelen er å forstå. Det er i hovedsak barnekomiteens uttalelser som gir en grundigere forståelse av bestemmelsen. Uttalelsene gjelder imidlertid ofte forholdene i en bestemt stat, og vil da i utgangspunktet ikke ha stor rettskildemessig tyngde i andre stater.⁹

Det finnes en del teori om barnekonvensjonen. Jeg har benyttet "Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child", skrevet av Hodgkin og Newell og utgitt av UNICEF. Denne inneholder blant annet bakgrunn for og betydning av de enkelte artikler, kommentarer og anbefalinger fra barnekomiteen og retningslinjer for rapporter fra medlemsstater. Siden boken ikke er utgitt av barnekomiteen, har den begrenset rettskildemessig vekt, men gir likevel god informasjon om konvensjonens bestemmelser. Annen teori om konvensjonen og dens forarbeider har også vært til nytte. I forhold til norsk rett er utgangspunktet ordlyden i de enkelte bestemmelser om barnets rett til å bli hørt. Dette suppleres av forarbeider, rettspraksis, andre myndigheters praksis

⁸ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 26

⁹ Høstmølingen, *Internasjonale menneskerettigheter*, 2003, side 78

og juridisk teori. En viktig kilde til informasjon er de statsrapporter norske myndigheter sender til FN barnekomité. Disse klarlegger mange tiltak som er iverksatt angående barnets rett til å bli hørt, og gjør til dels rede for hvordan barn selv oppfatter sine rettigheter.

2 Barnekonvensjonen artikkel 12

2.1 Generelt

Barnekonvensjonens artikkel 12 lyder (norsk oversettelse):

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ og på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Bakgrunnen for artikkelen er det samme som ligger til grunn for hele konvensjonen, altså å klarlegge og styrke barns rettigheter. Ved å gi barn en absolutt rett til å bli hørt, får de gitt uttrykk for sine meninger og ønsker på alle områder som berører dem. Det at barnas mening skal vektlegges, anerkjenner at barn er selvstendige individer som skal tas på alvor, og at deres integritet skal respekteres. Artikkel 12 er således et langt skritt bort fra det gammeldagse uttrykket “Barn skal sees, men ikke høres”.

Artikkelen var omstridt under arbeidet med konvensjonen, og utformingen av den medførte mange diskusjoner.¹⁰ Denne typen bestemmelse var ny i internasjonal sammenheng, og det var heller ikke mange land som hadde en slik regel i nasjonal rett. Norge hadde allerede en slik bestemmelse i Barneloven av 8. april 1981 nr.7(bl), § 31. Denne behandles i punkt 3.2.1.

¹⁰ Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, 1999, side 214 flg.

Artikkel 12 er et av de fire grunnleggende prinsipper i barnekonvensjonen. De tre andre er ikke-diskriminering etter artikkel 2, hensynet til barnets beste etter artikkel 3 og retten til liv etter artikkel 6. Artikkel 12 er av fundamental betydning for statenes gjennomføring av konvensjonen og for tolkningen av konvensjonens andre artikler.¹¹ Dette innebærer at statene må ta barnets rett til å bli hørt i betraktning når konvensjonen implementeres i nasjonal rett. Artikkelens innhold og prinsipper må gis stor betydning på alle områder som dekkes av konvensjonen.

2.2 Innholdet i artikkel 12

Artikkel 12 gir barnet rett til å bli hørt i saker som angår det, og stiller krav om at barnets mening skal tillegges vekt. Dette innebærer at foreldre og andre autoriteter som fatter avgjørelser i saker som berører et barn, skal gi barnet mulighet til å uttale seg om saken før avgjørelsen tas. Barnets mening skal tas i betraktning når beslutningen fattes. Uttaleretten medfører ikke at man skal forhandle seg frem til et resultat sammen med barnet eller at saken alltid skal avgjøres slik barnet ønsker. Det vil fortsatt være foreldre e.l. som tar den endelige avgjørelsen.

Uttaleretten må sees i sammenheng med ytringsfrihet etter barnekonvensjonen artikkel 13. Bestemmelsen gir barn rett til ytringsfrihet, som omfatter rett til å "søke, motta og meddele opplysninger og ideer", både muntlig og skriftlig, se artikkel 13, nr.1. Dette har klar tilknytning til barnets rett til å bli hørt i saker som angår det. En forskjell er at retten til ytringsfrihet ikke pålegger noen plikt til å ta barnets ønsker i betraktning, mens medbestemmelsesretten gjør det. Videre er det slik at der barnet er gitt uttalerett, skal avgjørelsesorganet aktivt innhente barnets mening. Ved ytringsfrihet foreligger det ikke noen slik forpliktelse.

Uttaleretten må også ses i sammenheng med artikkel 17, som gir barn rett til tilgang på informasjon. Informasjon er en forutsetning for at barnet skal kunne danne seg veloverveide synspunkter, og artikkel 12 og artikkel 17 har dermed nær tilknytning.

¹¹ Hodgkin, *Implementation Handbook on the Convention on the Rights of the Child*, 2002 (heretter kalt *Implementation Handbook*), side 159

Statene skal etter artikkel 12, nr.1, garantere barnet “retten til fritt å gi uttrykk” for sine meninger. Dette innebærer at barnet ikke har noen plikt til å uttale seg. Det velger selv om det vil gi uttrykk for sitt synspunkt. Det kan forekomme at barnet ikke ønsker å uttale seg, for eksempel i barnefordelingsaker der barnet har rett til å si hvem av foreldrene det vil bo hos, men er redd for å såre den andre forelder. Videre kan det hende at barnet ikke har noe synspunkt, slik at det rett og slett ikke kan uttale seg. Å pålegge barn plikt til å si hva de mener, ville innebære manglende respekt for at de er selvstendige mennesker med egenverdi. Voksne har jevnt over ingen plikt til å uttale seg, og det er ingen grunn til å behandle barn annerledes.

I utgangspunktet gjelder barnekonvensjonens rettigheter for alle barn, jf. artikkel 2, nr.1, altså for alle mennesker under 18 år, se artikkel 1. Artikkel 12 omhandler “barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter”. Hvilke barn som er i stand til å danne seg synspunkter om en sak, vil variere etter hvor komplisert saken er. Dette innebærer i realiteten at rettigheten som regel ikke får virkning for spedbarn og svært små barn.

Artikkel 12 oppstiller imidlertid ikke noen nedre aldersgrense for når barn har rett til å høres, og konvensjonen gir ingen støtte for å fastsette aldersgrenser for barns uttalerett. Men bestemmelsen forbyr heller ikke direkte at statene setter nedre aldersgrenser. Enkelte stater har fastsatt aldersgrense for når det inntreer en *rettslig plikt* til å høre barn. Denne grensen er for eksempel satt til 7 år i barneloven § 31, 2.ledd. Dette er kun en plikt i forhold til saksbehandling, hvor det å ikke høre et barn som er over aldersgrensen, kan anses som saksbehandlingsfeil som medfører opphevelse av avgjørelsen. For at slike aldersgrenser skal tillates, må det ikke være noe til hinder for at et barn kan høres tidligere. Aldersgrensen kan heller ikke settes så høyt at den i realiteten fratrukk barn retten til å bli hørt. Dersom barn eksempelvis ikke har ubetinget krav på å bli hørt før de har fylt 16 år, er dette en så stor begrensning i uttaleretten at aldersgrensen må anses å være i strid med artikkel 12.

Det kan forekomme at et barn ikke er i stand til å danne seg synspunkter fordi det er sterkt psykisk handikappet. I slike tilfeller kan det anses unødvendig å innhente barnets mening, fordi man allerede vet at det ikke har noe synspunkt på saken. Det kan imidlertid hende at handikappet bare medfører at det er betraktelig vanskeligere å høre

dette barnet enn andre barn. Dette innebærer ikke fritak fra plikten til å høre barnet. Det har blitt fremhevet at “ascertaining the views of some disabled children may require special consideration”.¹² Det må påligge staten å iverksette tiltak som gjør at synspunkter kan innhentes også ved slike anledninger.

Et eksempel på at et handikappet barns mening ble tillagt vekt, finnes i Rt. 2004 s.1046. Saken gjaldt besøksrett etter omsorgsovertakelse, se Barnevernloven § 4-19, 2.ledd. Man anvendte her bvl § 6-3, som omhandler barnets rett til å bli hørt. Ei 8 år gammel jente hadde en alvorlig og varig hjerneskade som hadde resultert i cerebral parese i venstre kroppshalvdel. Skaden var overveiende sannsynlig en følge av mishandling fra foreldrene. Jenta hadde også ADHD. Foreldrene ble i Høyesterett nektet samvær. Datteren hadde snakket med sakkyndige og sagt at hun ikke ville besøke foreldrene og at de var slemme, men ga ikke noen utførlig forklaring på hvorfor hun mente dette. Det var observert av sakkyndige og fosterforeldrene at jenta ble urolig under og etter samvær med foreldrene, og at hun ikke gledet seg til å treffe dem. Hun ville helst ikke snakke om foreldrene eller se på bilder av dem. Ut fra jentas utsagn og oppførsel i forbindelse med foreldrene, fant Høyesterett enstemmig at foreldrene ikke skulle ha rett til samvær. Fortsatt samvær ville innebære en stor påkjenning for jenta, spesielt dersom hun senere forstod at foreldrene hadde mishandlet henne. I denne saken ble altså barnets mening innhentet både ved samtaler og observasjon. Selv om jenta ikke klarte å gi en tydelig verbal forklaring på sin mening, ble hun hørt og respektert.

Hvilken vekt barnets mening tillegges, vil etter artikkel 12 variere etter barnets alder og modenhet. Det vanlige er at vekten øker gradvis i takt med barnets alder. Dersom barnet er svært modent eller umodent for alderen, må vekten justeres etter den psykiske alder barnet har. Kravet etter artikkel 12 er således dobbelt, og både alder og modenhet må tas i betraktning når barnets synspunkt skal vurderes. Vekten vil også avhenge av sakens art og alvorlighet. Enkelte ganger vil andre faktorer veie tyngre enn barnets synspunkt selv om barnet er både modent og snart myndig.

¹² Implementation Handbook, side 164

Etter artikkel 12, nr.1, har barnet rett til å gi uttrykk for sine meninger “i alle forhold som vedrører det”. Under arbeidet med barnekonvensjonen var flertallet av partene enige om at de områder der barnet har uttalerett, ikke skulle listes opp i artikkelen.¹³ En slik liste kunne trolig skape tvil om hvorvidt barnet hadde uttalerett på områder som ikke var nevnt.

Det er viktig å merke seg at barn ikke bare har rett til å bli hørt i det offentlige og av administrative og rettslige organer, men også i det private og innen familien. Dette fremgår blant annet av barnekomiteens retningslinjer for statenes rapporter.¹⁴ Barnet har rett til å uttale seg i forhold til foreldre og familieliv, i rettslige og administrative saker som angår barnet, og i samfunnsmessige spørsmål som får innvirkning på barnets hverdag.

Artikkel 12, nr.2 gir barnet en særlig rett til å bli hørt i rettslig og administrativ saksbehandling som angår det. Retten gjelder for alle barn som kan danne seg egne synspunkter, jf. uttrykket “barnet”, som må peke tilbake på “et barn som..” i nr.1. Årsaken til at saksbehandling er fremhevet i artikkelen, er trolig at de saker som blir avgjort på denne måten, er svært viktige for barnet. Slike saker, for eksempel adopsjon og barnefordeling, kan ha stor betydning for barnets livssituasjon og fremtid. Det er viktig at barnet blir hørt slik at man ikke går imot dets ønsker, med mindre det er til dets eget beste. Det er sentralt at barnet føler at det blir hørt og tatt på alvor, og at saken ikke blir avgjort over hodet på det.

“Rettslig og administrativ saksbehandling” dekker over et stort antall saker.¹⁵ Rettslig saksbehandling omfatter for det første alle rettssaker som berører barnets stilling. Dette inkluderer tilfeller der barnet har gått til sak, saker der barnet er saksøkt, og saker der barnet er intervenient eller har fått partsstilling. Dette kan gjelde barnefordeling, omsorgsovertakelse, økonomiske spørsmål, osv. For det andre omfattes spørsmål som

¹³ Detrick, *op. cit.* side 215

¹⁴ Implementation handbook, side 160

¹⁵ *ibid.* side 166

avgjøres av en domstol uten at det kommer til en rettssak. Videre inkluderes saker der staten er foran en internasjonal domstol i en sak som angår barnet.

Administrativ saksbehandling omfatter en rekke spørsmål som avgjøres av offentlige organer. Dette kan gjelde adopsjon, barnevernsvedtak, og forskjellige vedtak etter forvaltningslovgivningen.

Det er ikke et krav etter artikkel 12, nr.2 at avgjørelsesorganet må høre barnet direkte. Dersom barnet ønsker det, vil direkte høring være den beste fremgangsmåten for å få klarlagt barnets mening. Imidlertid har man i følge artikkel 12, nr.2 også adgang til å høre barnet gjennom en representant eller et egnet organ, såfremt dette foregår i samsvar med nasjonale saksbehandlingsregler. Adgangen til å ha alternative høringsmåter styrker barnets uttalerett. Barnet kan slippe den belastning en direkte høring kan være, og likevel få uttalt seg. Dersom barnet alltid måtte høres direkte av avgjørelsesorganet, ville uttaleretten bli indirekte innskrenket fordi barnet ikke ville bli hørt hvis det var redd, eller det var vanskelig å få avhørt det under saksbehandlingen. Se nærmere om dette spørsmål i norsk rett i punkt 3.6.

Høringsmetoden skal etter artikkel 12, nr.2 være i samsvar med den nasjonale retts saksbehandlingsregler. Nasjonal rett kan ikke på noen måte innskrenke uttaleretten via saksbehandlingsreglene.¹⁶ Statene skal ikke omgå sine forpliktelser ved å gjøre det teknisk umulig å høre barna. De er etter barnekonvensjonens artikkel 4 forpliktet til å innarbeide konvensjonens bestemmelser i nasjonal rett, og bestemmelsen i artikkel 12, nr.2, medfører at saksbehandlingsreglene skal være utformet slik at de fremmer barns rett til å bli hørt.

Et sentralt spørsmål er om uttaleretten etter artikkel 12 er absolutt, eller om den i enkelte tilfeller kan settes til side. Etter ordlyden i artikkel 12 ser det ut til at retten til å bli hørt er absolutt, ettersom barnet har rett "til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som angår barnet". Ordlyden inneholder ingen begrensninger i rettigheten, og dette tyder på at uttaleretten skal være absolutt. Det må også tas i betraktning at artikkel

¹⁶ *Manual on Human Rights Reporting* (utgitt av FN), 1997, side 429

12 er å anse som et generelt prinsipp som har betydning for tolkningen av andre konvensjonsbestemmelser. Dersom uttaleretten er absolutt, får man en mer stabil retningslinje.

Artikkel 12 er noe vagt utformet, siden rettigheten bare gjelder for barn som kan danne seg egne synspunkter. Det kan spørres hvordan det skal avgjøres hvilke barn dette faktisk er, og det kan være enkelt å vurdere et barn slik at det ikke berøres av artikkel 12. Imidlertid innebærer ikke dette et unntak fra uttaleretten. Dersom et barn vurderes til å være i stand til å danne seg synspunkter på en sak, *skal* det få uttale seg.

Det kan tenkes at det foreligger forhold som taler for å ikke høre barnet, for eksempel at høring ville medføre svært store påkjenninger for det. Som hovedregel gir imidlertid ikke hensynet til barnets beste rett til å ikke høre barnet.¹⁷ Uttaleretten kan heller ikke settes til side av hensyn til andre, fordi høring er vanskelig, e.l. Det kan vel forekomme at situasjonen er så eksepsjonell og alvorlig at det er akseptabelt å ikke spørre barnet om det vil uttale seg, men hovedregelen må være at uttaleretten ikke kan settes til side. Om dette spørsmål innen norsk praksis, se punkt 4.

¹⁷ Implementation Handbook, side 165

3 Norsk lovgivning

3.1 Generelt

Barnekomiteen har fremhevet at artikkel 12 skal komme til uttrykk i statenes lovverk og praksis.¹⁸ Artikkel 12 må gjennomføres i den private sfære, i det offentlige og innen rettslig og administrativ saksbehandling. I forbindelse med inkorporasjonen av barnekonvensjonen foretok norske myndigheter endringer i en rekke rettsregler som omhandler barns rett til å bli hørt, og enkelte nye regler kom også til, se spesielt Odelstingsproposisjon nr. 45 for 2002-2003. Artikkel 12 gis altså stor innflytelse i norsk rett.

Norge har en del lovregler som gir barn rett til selvbestemmelse, altså rett til å ta enkelte beslutninger på egen hånd. Denne retten er knyttet til bestemte aldersgrenser, og yngre barn er som oftest gitt uttalerett på området. Eksempler på selvbestemmelsesrett er barneloven § 32, som gir barn over 15 år rett til å avgjøre spørsmål om utdanning og medlemskap i foreninger, og Adopsjonsloven av 28. februar 1986, nr.8(adl), § 6, 2.ledd, som gir barn over 12 år rett til å motsette seg adopsjon. Det er en naturlig utvikling å begynne med foreldrenes bestemmelsesrett, og deretter utvide til uttalerett og til sist selvbestemmelse. Bestemmelsene om selvbestemmelsesrett gir barn større rettigheter enn det som følger av artikkel 12.

I det følgende gis en fremstilling av de norske lovregler om barnets uttalerett. Det blir vurdert om disse er i samsvar med artikkel 12, og om de gir en bedre eller dårligere beskyttelse enn denne bestemmelsen. Områdene som behandles er saker i den private sfære, spesielt i forhold til foreldre og familieliv, saker som angår barnet i den offentlige sfære, herunder barnehage, skole og politikk, og administrativ og rettslig saksbehandling.

¹⁸ Implementation Handbook, side 168

3.2 Foreldre og familieliv

Foreldre og familie er det noe av det viktigste barn forholder seg til. Det er her de får mange av sine holdninger og lærer hvordan de skal opptre i samspill med andre. Det er viktig for barnas selvfølelse og utvikling at de får si sin mening og føle at de blir hørt. Barnekomiteen har påpekt at familien er den ideelle arena for de første opplevelser av demokrati, og det er fremhevet at foreldre og vergers plikter bør fastslås i nasjonal lovgivning etter prinsippene i artikkel 12, slik at barn blir hørt og tatt på alvor.¹⁹

3.2.1 Barneloven § 31

I norsk rett er utgangspunktet at det er barnets foreldre som skal gi det omsorg og omtanke. De har altså foreldreansvar, se bl § 30, 1.ledd, og både kan og skal ta avgjørelser for barnet i personlige saker. Foreldreansvaret er todelt; foreldrene har en omsorgsplikt og en bestemmelsesplikt og -rett.²⁰ Bestemmelsesretten er for det første begrenset ved at foreldreansvaret etter bl § 30 skal utøves ut fra “barnet sine interesser og behov”. Videre begrensninger finnes i en rekke andre lovbestemmelser, slik som regler om foreldres plikt til å gi barna utdanning, forbud mot barnearbeid, m.v.²¹ Sist, men ikke minst, begrenses foreldrenes rett av barns selv- og medbestemmelsesrett. Det er liten grunn til at foreldrene skal fatte beslutninger på egen hånd hvis barnet kan danne seg fornuftige synspunkter om saken.

Uttaleretten er fastslått i bl § 31. Etter første ledd skal foreldrene gi et barn anledning til å uttale seg om saker som angår det, etter hvert som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkter om saken. Barnets mening skal tillegges vekt etter dets alder og modenhet. Dette medfører at også ganske små barn skal høres, i alle fall i enkle saker hvor de er fullt informert og har synspunkter. Barn skal for eksempel spørres om hvilke fritidsaktiviteter de ønsker å ha, hvor de vil på ferie og hvor de vil bo. Det er viktig at barnet har en lovfestet uttalerett i forhold til foreldrene. Man kan ikke ta for gitt at

¹⁹ Implementation handbook, side 172

²⁰ Smith og Lødrup, *Barn og foreldre*, 2004, side 85

²¹ *ibid.* side 90

barnet alltid er enig med foreldrene eller at foreldrene bestandig vet hva barnet ønsker, og det er da viktig at det blir hørt.

Bl § 31, 1.ledd, siste punktum, fastslår at bestemmelsen også gjelder for andre barnet bor hos eller som har med barnet å gjøre. Dette innebærer at verger, domstoler, forvaltningsorganer, osv. plikter å gi barnet mulighet til å uttale seg før det tas avgjørelse i en sak som angår det. Det er den som skal fatte avgjørelsen som må vurdere hvorvidt barnet er i stand til å danne seg synspunkter om det saken gjelder.

Tidligere fastslo bl § 31, 1.ledd, 1. og 2.pkt., at barnet skulle høres etter hvert som det “utviklast og mognast”, og at det skulle legges vekt på barnets mening. Bestemmelsen ble forandret ved endringer i barnelovens saksbehandlingsregler. Hensikten var å bringe ordlyden i tråd med barnekonvensjonen artikkel 12. Man mente likevel ikke at dette innebar noen realitetsendring i forhold til det som gjaldt tidligere.²² Prinsippet om å høre barn og legge vekt på deres mening har altså vært fastslått i norsk lovgivning siden 1981, 8 år før barnekonvensjonen ble til. Bl § 31 kan dermed ha vært en inspirasjonskilde da artikkel 12 ble utformet.

Barn over 7 år, har etter bl § 31, 2.ledd, ubetinget rett til å “få seie si meining før det vert teke avgjerd om personlege tilhøve for barnet, mellom anna i sak om kven av foreldra det skal bu hos. Når barnet er fylt 12 år, skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner”. Betydningen av dette er at det foreligger en rettslig plikt til å la barn over 7 år uttale seg om saker som berører dem, uansett om de er i stand til å danne seg synspunkter på saken. Her er det kun alderen som har betydning. Sett i sammenheng med § 31, 1.ledd, er det klart at aldersgrensen ikke fratår barn muligheten til å bli hørt tidligere. Den er dermed ikke i strid med artikkel 12. I enkelte tilfeller kan § 31 kanskje sies å styrke uttaleretten, siden barn over 7 år kan bli hørt også i saker de ikke kan danne seg særlige synspunkter om.

Tidligere inntrådte den rettslige plikten til å høre barnet ikke før barnet hadde fylt 12 år. Dette ble ansett for å være for høyt i forhold til barnekonvensjonen, og ble endret i

²² Ot.prp.nr.29 (2002-2003), side 61

forbindelse med lovendringene i saksbehandlingsreglene. Hensikten var å bringe bestemmelsen i bedre samsvar med artikkel 12, og sikre at flere barn i praksis blir hørt.²³

Bl § 31, 2.ledd, har klart størst betydning innen saksbehandling, for eksempel barnefordelingssaker, se punkt 3.5.3.1, men bestemmelsen må også være en retningslinje for andre som tar avgjørelser som berører barnet.

Det er vanskelig å få et godt overblikk over hvorvidt uttaleretten blir gjennomført i hjemmet. Det er tilnærmet umulig å sikre at barna får uttale seg før foreldrene avgjør saker som angår dem. Det finnes heller ingen sanksjoner overfor foreldrene dersom de ikke hører sine barn. Dette kan anses som en svakhet, men på den annen side vil vel de fleste foretrekke at staten ikke griper for mye inn i vårt privatliv. I 2002 ble det gjennomført et prosjekt kalt "Livet under 18", hvor de unge blant annet ble spurt om hvor de følte at de hadde mest innflytelse; hjemme, på skolen eller i fritidsaktiviteter. Flertallet svarte at det var i hjemmet.²⁴ Dette svaret innebærer ikke nødvendigvis at alle foreldre er flinke til å høre hva barna mener. Det kan være slik at barna blir hørt i liten grad hjemme, og kun føler at de har mest innflytelse der fordi uttaleretten blir respektert i enda mindre grad andre steder. Det mest sannsynlige er nok likevel at svarene betyr at mange barn faktisk blir hørt i hjemmet.

Bl § 31 dekker trolig de kravene artikkel 12 stiller om rett til å bli hørt i personlige spørsmål. Den er generelt utformet, og dekker alle personlige saker i forhold til foreldre, familie og andre. Norske lovgivere har likevel presisert barnets uttalerett i en rekke andre lovbestemmelser. Disse blir behandlet i det følgende.

²³ Ot.prp.nr.29 (2002-2003) side 61

²⁴ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter: Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter*, 2003, side 52

3.2.2 Religion

I henhold til Grunnloven § 2 har vi religionsfrihet i Norge. For barn er dette også slått fast i barnekonvensjonen artikkel 14. Barn over 15 år kan fritt melde seg ut av og inn i trossamfunn, jf. Lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13. juni 1969 nr.24, § 3. Det samme gjelder for Den norske kirke, se Kirkeloven av 7. juni 1996(kirkel), nr.31, § 3, nr.6. Retten er også slått fast i bl § 32, og er en del av barnets selvbestemmelsesrett. 15 år er såkalt “religiøs myndighetsalder” siden barnet har bestemmelsesrett i religiøse forhold.

Når barnet er under 15 år, er det foreldrene som kan melde det ut og inn av trossamfunn eller kirken. Fra barnet er 12 år har det imidlertid rett til å uttale seg før inn- eller utmelding, såfremt det lar seg gjøre, jf. lov om trdomssamfunn, § 6, 4.ledd, og kirkel § 3, nr.4. Bestemmelsene kan forstås slik at barn under 12 år ikke er gitt noen rett til å uttale seg, og er kanskje i strid med bl § 31. Dersom det foreligger motstrid, kan det være tvil om hvilken regel som skal gjelde. Lov om trdomssamfunn § 6 og kirkel § 3 gjelder et spesielt område, og kan dermed gå foran den generelle regel i bl § 31. På den annen side er bl § 31 nyere enn bestemmelsene i lov om trdomssamfunn, noe som taler for at barn skal høres tidligere, og i hvert fall fra de er 7 år. Det er vanskelig å fastslå hva som er det korrekte her.

De to bestemmelsene om medlemskap i religiøse samfunn bør etter min mening tolkes slik at foreldre o.l. plikter å høre barna fra de er 12 år, men at det ikke er noe i veien for at barna høres tidligere. De kan da suppleres av bl § 31, slik at barn skal bli hørt etter som de blir eldre og mer modne.

Bestemmelsene i kirkel § 3 og lov om trdomssamfunn § 6 kan være problematiske *i forhold til artikkel 12*. Denne gir ingen støtte for å sette aldersgrense for når barn har rett til å bli hørt. At plikten til å høre barn ikke inntre før barna er 12 år, kan sies å være ganske høyt i forhold til artikkel 12, slik at det kan se ut som om reglene er i strid med konvensjonsbestemmelsen. På den annen side avskjærer bestemmelsene ikke at barn under 12 år blir hørt, og de kan kanskje suppleres av bl § 31.

Et spørsmål er hvor reell en eventuell motstrid vil være. Det kan spørres om barn under 12 år faktisk er i stand til å danne seg synspunkter angående medlemskap i trossamfunn. Religion er et vanskelig tema som barn kanskje ikke har sterke meninger om, og det kan derfor tenkes at det uansett ikke blir nødvendig å høre yngre barn. Men dersom barnet har gjort seg opp en mening om hvorvidt det ønsker å være medlem av et trossamfunn, burde dets mening høres og respekteres uansett hvilken alder det har. I alle tilfelle vil artikkel 12 gå foran de norske bestemmelsene hvis det foreligger motstrid.

Barns rett til å bli hørt kan komme i konflikt med foreldrenes religiøse rettigheter. Barnekonvensjonen artikkel 14, nr.1, fastslår religionsfrihet for barn. Etter artikkel 14, nr.2, skal statene respektere foreldrenes "rett og plikt til å veilede barnet om utøvelsen av hans eller hennes rettigheter". Voksne har naturligvis også religionsfrihet, se Grl § 2 og SP artikkel 18. Foreldre vil som regel oppdra barna i den tro de selv har. Veiledningen vil derfor ta utgangspunkt i foreldrenes religion, og som oftest ikke inneholde opplæring i andre religioner eller fremheve barnets valgmuligheter. Foreldrene vil ikke være innstilt på at barna skal endre religion eller melde seg ut av deres trossamfunn. Dette er fullt forståelig, da foreldrene ønsker det beste for sine barn, og mener at deres egen religion er den rette.

Spørsmålet blir hvor langt uttaleretten rekker. Barnekomiteen har vært tilbakeholden med å avklare betydningen av artikkel 12 i forhold til religion. Siden artikkel 12 regnes for et generelt prinsipp som skal ha betydning for tolkningen av konvensjonens andre bestemmelser, må utgangspunktet være at barnets uttalerett og religionsfrihet går foran foreldrenes religionsutøvelse og veiledning. Foreldrenes religionsfrihet bør ikke begrense barnas rettigheter.

Dette vil likevel sjelden gjennomføres i praksis. Få stater tar barns religiøse rettigheter i betraktning i den nasjonale lovgivning. I mange tilfeller er det foreldrene som avgjør barnets religion. Eksempelvis er det i enkelte islamske stater slik at barn ikke har adgang til å endre religion. Flere stater har reservert seg mot artikkel 14. Barnekomiteen oppfordrer til å trekke tilbake disse reservasjonene, men har ellers hatt få kommentarer

om gjennomføringen av artikkelen.²⁵ Dette er forståelig, siden religion er et sensitivt tema. Dersom barnekomiteen skulle pålegge statene strenge plikter, kunne dette skape store konflikter.

3.2.3 Medisinske spørsmål

I henhold til Pasientrettighetsloven av 2. juli 1999 nr.63 (pasl), § 3-1, har alle pasienter rett til å medvirke, det vil si å gi og motta informasjon, ved utføring av helsehjelp. Denne retten gjelder også for barn.

Etter pasl § 4-3, 1.ledd, kan barn over 16 år på egen hånd samtykke til å motta helsehjelp, med mindre noe annet følger av spesielle lovbestemmelser eller tiltakets art. For yngre barn er det foreldrene som samtykker, jf. pasl § 4-4, men etter hvert som barnet utvikles og modnes, skal det etter 3.ledd høres før samtykke gis. Barn over 12 år skal få uttale seg om alle spørsmål om egen helse. Barnets mening skal tillegges økende vekt etter alder og modenhet. Selv om foreldrene tar den endelige avgjørelsen, kan barnet etter hvert ha stor innflytelse.

Forarbeidene fastslår at ved uenighet mellom barn og foreldre, skal i utgangspunktet foreldrenes mening legges til grunn.²⁶ Dette er naturlig når barnet er lite, ettersom barnet har liten innsikt i helsespørsmål. Eldre barn kan være godt informert, og dersom de ikke ønsker behandling, kan det føles som et stort inngrep å være nødt til å motta den. Det er derfor antatt at barn har større rett til å nekte å motta behandling enn å samtykke til det mot foreldrenes vilje.²⁷ Adgangen til å nekte må ses i forhold til foreldrenes bestemmelsesrett og barnets evne til å ivareta sine interesser. Foreldrene bør ikke kunne bestemme for barnet der det er i stand til å ta avgjørelsen selv.²⁸

Dersom et barn har en alvorlig sykdom, for eksempel kreft, må det gjennom omfattende medisinsk behandling som kan være en stor påkjenning. Barnet kan ønske at

²⁵ Implementation Handbook, side 193

²⁶ Ot.prp.nr.12 (1998-1999), side 134

²⁷ Smith og Lødrup, *op. cit.* side 101

²⁸ Aasen, *Pasientens rett til selvbestemmelse ved medisinsk behandling*, 2000, side 564

behandlingen skal opphøre fordi det ikke orker mer, mens foreldrene vil at den skal fortsette. Her vil ofte foreldrenes mening gå foran. De er gjerne bedre informert og har klarere forståelse av at selv om barnet utsettes for harde påkjenninger, vil ting bli bedre, slik at det er til barnets beste å fortsette behandlingen.

Leger har uansett selvstendig ansvar for å avgjøre om behandling skal finne sted. Selv om foreldrene ønsker behandling av barnet, må det blant annet vurderes hvor viktig behandlingen er, hvilke konsekvenser det får om den unnlates, og hvilke metoder som må benyttes for å iverksette behandling. Dersom barnet må tvinges til å motta behandling, må behandlingen være mer nødvendig enn i tilfeller hvor barnet kan overbevises med vanlig overtalelse.²⁹

Det er stilt spørsmål om foreldre på barnets vegne kan samtykke til at det deltar i ikke-terapeutiske forsøk, for eksempel utprøving av nye vaksiner. Dette vil utsette barnet for risiko uten at det selv nyter godt av resultatene. Smith og Lødrup antar at såfremt forskningen ikke like gjerne kan utføres med voksne, kan foreldrene gi slikt samtykke, mens Kjønstad trolig mener at slikt samtykke aldri kan gis³⁰ Jeg er enig med Smith og Lødrup her. Jeg antar likevel at man må respektere et barns nektelse av å delta, forutsatt at barnet har nådd en viss modenhet og er i stand til å danne seg synspunkter om forsøkene. Ikke-terapeutiske forsøk er viktige for å utarbeide nye medisiner, o.l., men siden de ikke innebærer behandling av det konkrete barn, bør foreldrene ikke kunne bestemme at barnet skal delta mot dets vilje. Foreldrene kan etter mitt syn likevel samtykke til at babyer og svært små barn skal delta i forsøkene.

Etter Lov om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m. av 9. februar 1973 nr.6, § 1, kan barn som hovedregel ikke være donor av biologisk materiale til transplantasjon. Begrunnelsen for dette er at slike inngrep bare kommer en tredjeperson til gode, og ikke barnet selv.³¹ Etter § 1, 2. ledd kan personer under 18 år i særskilte

²⁹ Aasen, *op.cit.* side 562 flg.

³⁰ Smith og Lødrup, *op. cit.* side 93

³¹ Aasen, *op.cit.* side 561

tilfeller likevel samtykke til å være giver dersom vergen og den som har foreldreansvar og omsorg er enig.

Barn under 12 år kan etter § 1, 3.ledd, være giver av fornybart vev, for eksempel benmarg. Fornybart vev vil erstattes ganske raskt, og slikt uttak er dermed ikke like alvorlig som uttak av ikke-fornybart vev. Det er oppstilt strenge vilkår i 3.ledd om at mottakeren er i nærmeste familie, transplantasjonen er nødvendig for å redde liv, osv. Det er altså bare i begrensede tilfeller barn under 12 år kan være givere.

Bestemmelsen skal forstås slik at barn under 12 år ikke kan gi samtykke etter 2.ledd. Det er foreldrene som samtykker, men barnas mening skal høres i økende grad etter alder og evne til å motta informasjon om inngrepet.³² Barn mellom 12 og 18 år har selvstendig samtykkekompetanse.

Dersom barnet motsetter seg å være giver, kan uttak av vev ikke finne sted, se § 1, 2.ledd, og 3.ledd, nr.5. Alle barn har dermed kompetanse til å nekte å være giver, og har altså ikke bare uttalerett, men rett til å bestemme. For svært små barn vil det være foreldrene som avgjør, ettersom barnet ikke er i stand til å nekte.

Det forekommer at foreldre har et barn som trenger benmargstransplantasjon e.l., og velger å få et barn til for å få en giver til dette. Det kan vel spørres om foreldre overhodet bør kunne samtykke til at spedbarn skal være givere, og spesielt i slike situasjoner. Dette er et komplisert spørsmål som jeg ikke vil ta standpunkt til her.

Barn er i enkelte tilfeller gitt uttalerett i forhold til om foreldrene skal motta informasjon om barnets helsetilstand. Slik informasjon er av betydning for fremtidige beslutninger om medisinsk behandling. Hovedregelen er etter pasl § 3-4, 1.ledd, at både foreldre og barn skal informeres når barnet er under 16 år. Bestemmelsens annet ledd innebærer et unntak fra dette: "Er pasienten mellom 12 og 16 år, skal opplysninger ikke gis til foreldrene eller andre med foreldreansvaret når pasienten av grunner som bør respekteres, ikke ønsker dette." Her har altså barnet rett til å uttale seg om hvorvidt

³² Ot.prp.nr.77 (1999-2000), side 13

foreldrene skal få informasjon om medisinske spørsmål. Eksempler på tilfeller hvor barnets ønsker må respekteres, er graviditet og mishandlingssaker.³³

Pasl § 3-4 forstås slik at når barnet er over 16 år, skal det normalt samtykke før informasjon gis til foreldrene. Dersom informasjonen er nødvendig for at foreldrene skal kunne utøve sitt foreldreansvar, kan foreldrene informeres selv om et barn over 16 år ikke ønsker det, jf. § 3-4, 3.ledd. Dette vil forekomme ved svært viktige saker, eksempelvis alvorlige psykiske problemer eller narkotikamisbruk.³⁴ Denne begrunnelsen faller også inn under 2.ledds "særlige grunner" for å sette til side et ønske fra et barn over 12 år om at foreldrene ikke skal informeres. "Særlige grunner" har imidlertid større omfang enn unntaket etter 3.ledd. For begge grupper er det hensynet til barnets beste som gjør at dets ønsker må tilsidesettes. Foreldrene må få den informasjon de trenger for å ta seg av barnet. Barnet har likevel uttalerett om hvorvidt foreldrene skal informeres, men det må foretas en avveining av om dets ønske eller foreldrenes behov for informasjon skal veie tyngst. Dette må være i samsvar med artikkel 12.

Når barnet er under 12 år, skal både barn og foreldre motta informasjon om barnets helsetilstand, jf. § 3-4, 1.ledd. Barna er ikke gitt uttalerett i forhold til om foreldrene skal informeres. Bestemmelsen må forstås slik at den ikke suppleres av bl § 31, og yngre barn har dermed ikke rett til å bli hørt. Det kan spørres om dette er i samsvar med artikkel 12. Det må imidlertid vurderes om forholdet faller inn under virkeområdet for konvensjonsbestemmelsen. Er foreldrenes rett til informasjon egentlig et "forhold som vedrører barnet"? Det at foreldrene mottar informasjon om barnets helse berører ikke barnets stilling og er ikke en avgjørelse om dets situasjon, men heller en forutsetning for at foreldrene skal kunne fatte slike avgjørelser, som barnet senere skal få uttale seg om. Hvis tilfellet ikke reguleres av artikkel 12, må reglene i pasl § 3-4, 2. og 3.ledd anses å være en ekstra styrkelse av barnets rett til medbestemmelse, ettersom man kunne unnlatt å ha disse reglene.

³³ Smith og Lødrup, *op. cit.* side 101

³⁴ *ibid.* side 102

Dersom forholdet faller inn under artikkel 12, kan det sies å foreligge en viss motstrid. Barn under 12 år har ikke rett til å være med på å bestemme om foreldrene skal informeres om dets helse, og dette er en begrensning av uttaleretten. Det kan likevel spørres hvor reell motstriden er. For det første avskjærer ikke foreldrenes rett til informasjon at barnet også informeres. Videre kan det ofte være slik at selv om barnet ikke ønsker at foreldrene skal informeres, vil dets mening veie langt mindre enn viktigheten av at foreldrene mottar informasjon for å kunne ta seg av barnet. Foreldrene mottar da opplysningene uansett. Medisinske spørsmål er svært viktige, og foreldrene må være informert om små barns helsetilstand. Det kan også spørres om barn under 12 år i tilstrekkelig grad kan danne seg synspunkter om egen helsesituasjon og om hvorvidt foreldrene skal informeres, siden de ofte ikke vil ha de nødvendige kunnskaper om sykdommer. Resultatet kan da bli det samme etter pasl § 3-4 og artikkel 12. Konvensjonsbestemmelsen vil uansett gå foran de norske bestemmelser dersom det foreligger motstrid.

3.2.4 Økonomiske spørsmål

Uttaleretten etter bl § 31 gjelder kun personlige spørsmål. Økonomiske spørsmål faller utenfor bestemmelsens virkeområde, og reguleres i stedet i Vergemålsloven av 22. april 1927 nr. 3(vgml). I økonomiske saker er det vergen, som regel den som har foreldreansvaret, jf. vgml § 3, som handler på barnets vegne, se vgml § 38.

Etter vgml § 40, 1.ledd, har barn uttalerett i økonomiske saker. Vergen plikter å høre barn over 14 år ”før han eller hun treffer avgjørelse om den umyndiges økonomiske forhold”. At barnet får uttale seg her er viktig og positivt, ettersom avgjørelsen gjelder dets egne økonomiske midler.

Aldersgrensen på 14 år må imidlertid anses som ganske høy. Vgml § 40 suppleres ikke av bl § 31, fordi sistnevnte bare gjelder barnets personlige forhold. Yngre barn har således ikke krav på å bli hørt i økonomiske spørsmål, og det kan spørres om vgml § 40 er i strid med barnekonvensjonen artikkel 12. Barn er trolig i stand til å danne seg synspunkter om i hvert fall ukompliserte økonomiske forhold før de fyller 14, og bør få uttale seg før avgjørelse tas. Andre økonomiske forhold kan være såpass kompliserte at

det er best at vergen tar avgjørelsene på egen hånd, ettersom barnet ikke har forutsetninger for å forstå hva som er i dets beste interesse.

Vgml § 40 avskjærer likevel ikke muligheten for at vergen hører barnet før det har fylt 14 år. Den pålegger bare vergen plikt til å la barn over 14 år uttale seg, enten de er i stand til å danne seg egne synspunkter eller ikke. Siden vgml § 40 ikke suppleres av bl § 31, foreligger det likevel mindre oppfordring til å høre yngre barn. Jeg er derfor i tvil om bestemmelsen er i samsvar med artikkel 12. Dersom det foreligger motstrid, går artikkel 12 foran.

Det er antatt at bestemmelsen om høring bare gjelder forholdet mellom vergen og barnet. Dette innebærer at andre som handler på barnets vegne, ikke har plikt til å høre barnet etter § 40.³⁵ Dette er lite rimelig. Barnet må ha samme adgang til å uttale seg enten det er vergen eller andre som tar seg av dets økonomiske anliggender. En annen praksis vil være i strid med artikkel 12.

Vergemålsloven er under revisjon, og § 40 vil antakelig bli endret. Det er foreslått at barns uttalerett i økonomiske spørsmål skal reguleres i ny § 2-4, 3.ledd, 1.pkt: "Er den mindreårige over 12 år, skal vergen(e) høre hva den mindreårige mener før det treffes avgjørelser om slike forhold."³⁶ Aldersgrensen kan altså bli senket med to år. Utvalget begrunner forslaget med at "dette er i tråd med den generelle utvikling mot å gi barnet en større innflytelse over spørsmål som gjelder det selv". Det påpekes at vergen også bør høre yngre barns mening dersom dette er naturlig etter spørsmålets karakter og barnets modenhet og kunnskaper. Norske lovgivere anser altså aldersgrensen på 14 år som for høy, og det ser ut til at prinsippet i artikkel 12 gis innflytelse også her.

³⁵ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 27

³⁶ NOU 2004:16, side 104

3.3 Barnehage og skole

Det er ikke bare i forhold til foreldre og verger at det er viktig at barn får si sin mening. Barnehage og skole utgjør en stor del av hverdagen for barn, og det er sentralt at de får være med på å bestemme hvordan ting skal være og dagene skal legges opp.

3.3.1 Barnehage

Foreløpig har Norge ingen spesielle bestemmelser om uttalerett for barn i barnehage. Etter bl § 31 har barn rett til å uttale seg om saker som angår dem personlig. Barns rett til medvirkning er også fremhevet i rammeplan for barnehager.³⁷ Det er likevel ønskelig med særskilte bestemmelser for barnehagen, da mange barn tilbringer mye tid der. Barnehagebarn er ikke eldre enn 6 år, men kan likevel ha synspunkter på hverdagen i barnehagen.

Barnehageloven av 5. mai 1995, nr.19 er under revisjon, og i høringsnotat om ny barnehagelov er det foreslått en bestemmelse om barns medvirkning.³⁸ I følge lovutkastet § 3, skal barna få uttale seg om barnehagen innen dens daglige virksomhet, og de skal få delta i planlegging og vurdering av virksomheten. Barnas mening skal tillegges vekt i samsvar med deres alder og modenhet. Det påpekes at mange barnehager fremdeles må arbeide med å involvere barna mer aktivt i planlegging og vurdering av barnehagen, og at rammeplanen må være tydeligere på dette området.

Enkelte barnehager er imidlertid allerede i dag flinke til å høre barn. Eksempelvis intervjuer Bamble kommune alle femåringene ved begynnelsen av barnehageåret.³⁹ Hensikten er å gi barna innflytelse over hverdagen, og svarene brukes når barnehagens aktiviteter planlegges. Man ønsker å nå alle barna, og ikke bare de mest utadvendte. Bamble bruker også intervjueteknikken ved spesielle problemer, for eksempel mobbing eller andre konflikter.

³⁷ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 53

³⁸ Høringsnotat om ny barnehagelov, 09.11.2004, side 37

³⁹ Barne- og familiedepartementet, *Mer innflytelse til barn og unge*, 2003, side 7

3.3.2 Skole

Retningslinjene for rapporter til FNs barnekomité, Del III, punkt D, nr.43, fremhever at det skal gis informasjon om hvilke virkemidler staten benytter for å sikre at barn får ytre sin mening i skolen.⁴⁰ Barnekomiteen uttalte i sin første generelle kommentar om utdanning at skolevesenet må respektere barns rett til medbestemmelse Det er også fremhevet at “children do not lose their human rights by virtue of passing through the school gates”.⁴¹

Medlemsstatene må sikre at barn får uttale seg om hverdagen i skolen. Selv om skolens ledelse og lærere avgjør hvordan undervisning osv. skal foregå, er det viktig at elevene får uttrykke sine synspunkter. Det er bare gjennom slik kommunikasjon at forholdene på en skole blir virkelig tilfredsstillende. Barnas uttalerett medfører at barna føler at de blir tatt på alvor og respektert, noe som er viktig for å utvikle selvtillit og respekt for andre. Videre kan barna gjøre skolens ledelse oppmerksom på problemer den ikke har oppfanget. Når skolen tar elevenes ønsker i betraktning, får barna en skolehverdag som passer dem bedre, slik at de er mer fornøyd og får mer ut av undervisningen. Det viktige er også her ikke bare at barna blir hørt, men at deres meninger blir vektlagt, slik at uttaleretten er reell.

Barns rett til å uttale seg innen skolen er i første rekke dekket av bl § 31. Elever har også rett til å uttale seg før det tas avgjørelse om refsing, se Opplæringslova av 17. juli 1998 nr. 61 (oppl), § 2-9, 4.ledd, og § 3-7, 4.ledd. I forhold til større saker som angår hverdagen i skolen, er barns uttalerett for det første sikret i oppl kapittel 11 som omhandler “Organ for brukarmedverknad i skolen”.

Et av disse organene er elevråd. For grunnskolen er plikten til å ha elevråd fastslått i oppl § 11-2. I barneskolen er elevrådet sammensatt av representanter fra 5.-7. klasse, mens i ungdomsskolen er alle tre klassetrinn, 8-10, representert. Det foreligger ingen lovfestet plikt til å ha elevråd for 1.-4. klasse, men det er ikke noe i veien for å likevel

⁴⁰ Inntatt i Implementation Handbook, side 674 flg.

⁴¹ Implementation Handbook, side 163

ha slikt elevråd.⁴² De yngre barna må ha rett til å uttale seg om saker til sin klasseforstander, og kan kanskje formidle saker til elevrådet via representantene på de høyere klassetrinn.

Elevrådet skal etter oppl § 11-2, 4.ledd, i første rekke arbeide for å fremme elevenes fellesinteresser på skolen og arbeide for å skape et bra skole- og læringsmiljø. Videre kan de uttale seg om og komme med innlegg i saker som angår elevenes nærmiljø, for eksempel saker om oppvekstmiljøet, arealplaner og fordeling av ressurser til barn og unge.⁴³

Kommunen bestemmer hvor mange representanter elevrådet i grunnskolen skal bestå av, jf. § 11-2, 1.ledd. Elevrådets størrelse vil variere etter størrelsen på skolen. Dersom elevrådet er for lite, blir det vanskelig for representantene å innhente all nødvendig informasjon fra de andre elevene, og barnas uttalerett vil ikke bli gjennomført på en tilfredsstillende måte. Tidligere fastslo § 11-2 at elevrådet skulle bestå av en representant fra hver klasse, men dette ble endret da man ga adgang til å dele elever i grupper i stedet for klasser, se oppl § 8-2.⁴⁴ Størrelsen på elevrådet vil trolig være omtrent den samme uansett hvilken modell skolen drives etter.

En lærer skal etter § 11-2, 2.ledd, være elevrådskontakt. Elevrådskontakten har møte- og talerett i elevrådet, og kan være en kilde til informasjon og en støtte i elevrådets arbeid.

For den videregående skole er elevrådsordningen regulert i § 11-6. Det skal være minst én representant for hver tyvende elev, og alle klassetrinn er representert. En del av elevene vil ha fylt 18 år, og berøres således ikke av *barns* rett til å bli hørt, men flertallet av elevene er fortsatt å anse som barn. Elevrådet skal i henhold til § 11-6, 2.ledd, blant annet jobbe med læringsmiljø, arbeidsforhold og elevenes velferdsinteresser.

⁴² Ot.prp.nr.36 (1996-1997), side 61

⁴³ l.c.

⁴⁴ Ot.prp.nr.67 (2002-2003), side 18

Videre har elevrådet i videregående skole rett til å ha to representanter i skoleutvalget ved skolen, jf. § 11-5, 1.ledd, som foruten elevene har representanter for de ansatte og fylkeskommunen. Elevrådsrepresentantene har rett til å uttale seg i alle saker som gjelder skolen, se § 11-5, 1. og 2. ledd. Elevene har dermed rett til å bli hørt også i saker som gjelder mer langsiktige temaer, og ikke bare i saker som angår den umiddelbare skolehverdagen. Fylkeskommunen kan etter § 11-5, 3.ledd, bestemme at skoleutvalget skal være styre for skolen. Dersom et annet styre blir oppnevnt, har elevrådet rett til å ha minst to representanter i dette.

Elevene i den videregående skole har noe større uttalerett enn grunnskoleelevene. Elevrådet eller en femtedel av elevene kan forlange at det skal holdes allmøte på skolen, se § 11-6, 3.ledd. Dette vil gjerne forekomme i store saker som elevene anser som viktige, for eksempel endring av fagtilbud eller sammenslåing av klasser. Dersom mer enn halvparten av elevene ved skolen er til stede og stemmer over saken, er elevrådet bundet av resultatet. Dette er et godt eksempel på elevdemokrati og uttalerett.

For å kunne utføre sine oppgaver, må elevrådene innhente informasjon fra skolens andre elever. Klassen eller gruppen kan diskutere saker som opptar dem. Enkeltelever kan også henvende seg direkte til elevrådsrepresentanten. Representanten fremlegger uttalelsene på elevrådsmøtene, hvor aktuelle saker diskuteres. Skolens ledelse skal ta elevenes ønsker i betraktning. Dette er ikke sagt uttrykkelig i loven, men må være en underliggende forutsetning for elevrådsordningen.

Elevenes reelle innflytelse er avhengig både av hvor aktive elevene er og av skolens holdning til elevrådet. Enkelte skoler har elevråd bare fordi loven pålegger dem det, og tillegger ikke elevenes uttalelser særlig vekt. Andre skoler lytter til elevrådet og bruker det aktivt i skolehverdagen. Kjøsterud ungdomsskole i Drammen involverer for eksempel elevrådet i planlegging av sosiale arrangementer som holdes på skolen. Elevene får også uttale seg generelt om de undervisningsansatte o.l.

Elevene har via sine representanter uttalerett også i andre organer i skolen. I grunnskolen skal to representanter for elevene sitte i samarbeidsutvalget sammen med

to representanter for undervisningspersonalet, en for andre ansatte, to fra foreldrerådet⁴⁵ og to fra kommunen., jf. oppl § 11-1, 1.ledd. Elevrepresentantene skal ikke være til stede når utvalget behandler saker underlagt lovbestemt taushetsplikt. Hvordan elevene velger sine representanter, fastsettes av kommunen.⁴⁶ Det er en forutsetning at elevrepresentantene skal representere alle elevene på skolen, og ikke bare de det er elevråd for. 1.-4. klasse skal dermed også representeres.

Elevene på videregående har rett til å ha representanter i fylkeskommunale nemnder, se oppl § 11-8. Disse representantene har møte- og uttalerett i overensstemmelse med Kommuneloven av 25. september 1992 nr.17(koml), § 26, se oppl § 11-8. Dette innebærer at elevrepresentantene har rett til å delta når fylkesnemndene behandler saker som angår forholdet mellom kommunen eller fylkeskommunen og elevene, se koml § 26, 1.ledd. Jeg går ikke nærmere inn på denne bestemmelsen.

Elever i grunnskolen og videregående skole skal også delta i arbeid med skolemiljøet, se oppl kapittel 9a, som trådte i kraft 1. april 2003. Hensikten med bestemmelsene er å gi elevene en klarere uttrykt rett til å bli hørt, og dermed styrke deres innflytelse.⁴⁷ Skolemiljøet omfatter fysisk og psykososialt miljø, jf. § 9a-1. Skolen skal sørge for at elevene tas med på planlegging og gjennomføring av arbeid for helse, miljø og trygghet ved skolen i den grad som er naturlig på det enkelte klassetrinn, se § 9a-5, 1.ledd. For at dette skal kunne gjennomføres skikkelig, har elevene etter § 9a-5, 2.ledd, rett til å velge skolemiljørepresentanter blant seg. Disse skal ivareta elevenes interesser i forhold til skolen og myndigheter. De har også rett til å ha to representanter i arbeidsmiljøutvalget når dette behandler saker som gjelder skolemiljøet. Representantene har uttalerett i utvalget, jf. § 9a-5, 3.ledd.

Omtrent halvparten av landets grunnskoler drives i dag etter den nye modellen hvor elevene kan deles i grupper i stedet for klasser, se oppl § 8-2. Denne kan kanskje styrke elevenes medvirkning. For eksempel velger elevene på Løkenåsen ungdomsskole mye

⁴⁵ Se oppl § 11-4

⁴⁶ Ot.prp.nr.36 (1996-1997), side 196

⁴⁷ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 53

selv hva de vil jobbe med i løpet av skoledagen, og de velger innen gitte rammer hvilke mål de ønsker å oppnå i hvert fag.⁴⁸ Elevene virker fornøyd med ordningen faglig sett. Ulemper er at gruppene kan bli for store, slik at det blir vanskeligere å ta opp problemer man har med andre elever eller diskutere klassemiljøet, noe som også er en viktig del av barns uttalerett. Fordeler og ulemper vil trolig variere fra skole til skole. Det er positivt om ordningen fremmer elevenes rett til medbestemmelse over utdanning, men samtidig er det viktig at elevene har et godt skolemiljø.

De ovennevnte bestemmelser innebærer at barn har en lovfestet rett til å bli hørt i alle saker som angår dem innen skolen. Dette gjelder både det enkelte barn og elevene kollektivt. Til tross for at barns rett til å bli hørt i skolen er godt regulert i lovverket, svarte flertallet av elevene som deltok i undersøkelsen "Livet under 18" at blant de steder de har innflytelse, var denne svakest på skolen.⁴⁹ De fleste følte også at de ble bedre hørt i klassen enn i store saker som berørte hele skolen. Elevrådsordningen fungerer generelt bra, og får oppmerksomhet fra medelever og lokalaviser. Det var likevel et gjennomgående ønske at elevrådene skulle få styre møtene mer selv, bli tatt mer på alvor, og at rektor skulle være flinkere til å følge opp elevrådene.

3.4 Politikk

I de fleste land har man ikke stemmerett før man når myndighetsalderen. Dette innebærer at barn i utgangspunktet ikke kan være med og bestemme hvordan landet skal styres, eller hvordan politikk og retningslinjer skal utformes. Små barn vil gjerne ikke ha synspunkter på slike saker. Etter hvert som de vokser til, kan de se hvordan politikk berører dem, og ønske å påvirke de ulike prosesser i samfunnslivet. Barn utgjør en stor gruppe i samfunnet, og det er viktig å høre hva de mener, selv om de ikke kan stemme ved politiske valg.

Barnekomiteen har i sine uttalelser oppfordret til å høre barn ved utforming av politikk og retningslinjer for samfunnslivet. I sin rapport om den 22. sesjon minnet komiteen om

⁴⁸ Kluge, *Frislipp i skolen*, Aftenpostens søndagsbilag 26.09.04, side 12 flg.

⁴⁹ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 52

at det bør skapes institusjoner for å la barn uttrykke sine meninger, “in particular with regard to the formulation of public policies from local up to national level”.⁵⁰ I Norge er barns uttalerett i politisk sammenheng ikke slått fast i en enkelt bestemmelse, men det finnes ordninger som har vokst frem over tid.

På lokalt plan er barns interesser for det første ivaretatt ved at det er opprettet politiske organer spesielt for barn og unge. I dag har omtrent tre fjerdedeler av Norges kommuner barne- og ungdomsråd, barn og unges kommunestyre eller liknende organer. Halvparten av fylkene har opprettet ungdommens fylkesting, og to fylker har fylkeselevråd.⁵¹ Videre tolkes kommuneloven slik at ungdom kan velges inn i og bli gitt møte- og talerett i kommunestyret og fylkestinget. Dagens regjering oppfordrer til å gi barn og unge mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter i disse organene.

Hvilken betydning barnas synspunkter får, vil variere fra kommune til kommune. Enkelte har god praksis på å høre barna, mens andre ikke i særlig grad tar dem i betraktning. Barnas meninger vil vektlegges i varierende grad etter hvilken sakstype som behandles. I saker som angår tilbud direkte til barn, for eksempel skole- og fritidstilbud vil barnas synspunkter veie tyngre enn i saker som ikke berører barna direkte.

Innen lokal planlegging er barn og unges interesser spesielt ivaretatt i forhold til plan- og byggesaker. Etter Plan- og bygningsloven av 14.juni 1985 nr.77(plbl), § 2, 3.pkt, skal planlegging ta sikte på å sikre barn gode oppvekstvilkår, og i henhold til § 9-1, 5.pkt, skal det ved kommunal planlegging oppnevnes en representant som har ansvar for å ivareta barns interesser. I følge et rundskriv om barn og planlegging skal barnerepresentanten supplere og styrke det faste planutvalget faglig, slik at barn og unges interesser blir bedre synliggjort.⁵²

⁵⁰ Sitert i Implementation handbook, side 169

⁵¹ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 50

⁵² Miljøverndepartementet, *Rundskriv T-1/95, Barn og planlegging*

I 1989 ble det med hjemmel i Plan- og bygningsloven utarbeidet “Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesse i planleggingen”.⁵³ I henhold til retningslinjenes punkt 2, er formålet er “å synliggjøre og styrke barn og unges interesser ved planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven”. Kommunale planprosesser skal gjennomføres slik at barns synspunkter kommer til uttrykk, og slik at barn og unge får mulighet til å delta når de er berørt av planene, se retningslinjenes punkt 4, d). I Norges tredje rapport til barnekomiteen er det uttalt at retningslinjene “har medført større bevissthet om barn og unges interesser i planleggingen”.⁵⁴ Enkelte kommuner bruker elevråd og barne- og ungdomsråd som høringsinstans i planleggingen. Ved de rikspolitiske retningslinjene og barnerepresentantens arbeid sikrer man at barns synspunkter blir hørt og vektlagt i saker som berører deres nærmiljø.

Innen statlig beslutningstaking er barns uttalerett ikke lovregulert, og barn blir hørt i langt mindre grad enn på lokalt nivå. De har likevel mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter.⁵⁵ Barn og unge kan for det første være medlemmer av politiske ungdomspartier, som videreformidler barnas meninger til det høyere politiske miljøet. Her får altså uttaleretten også sammenheng med organisasjonsfrihet, se barnekonvensjonen artikkel 15.

Videre kan de synspunkter som kommer til uttrykk i ulike råd og organer på lokalt nivå, formidles til statlige myndigheter. Det foretas også spørreundersøkelser og forskning blant unge for å kartlegge deres ønsker, og det holdes konferanser på statlig nivå hvor barn og unge kan få uttale seg om forskjellige temaer.

Det arbeides også med å finne metoder for å styrke barns innflytelse i samfunnet. Et eksempel på denne type arbeid er Ungdommens demokratiforum. Forumet arbeidet fra 1998-2001, og fremmet forslag om hvilke tiltak regjeringen kan iverksette for å styrke barn og unges innflytelse i samfunnslivet. Forslagene omfattet blant annet barne- og ungdomspolitik, maktutredning og representasjon av ungdom. Hvilken betydning

⁵³ Miljøverndepartementet, *op.cit.*

⁵⁴ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter..*, side 49

⁵⁵ *ibid.* side 49 flg.

forslagene vil få, gjenstår å se, men forumet har i følge norske myndigheter økt oppmerksomheten rundt barn og unges synspunkter.⁵⁶

3.5 Saksbehandling

Barnets uttalerett under administrativ og rettslig saksbehandling er i utgangspunktet dekket av bl § 31. Rettigheten er likevel presisert en rekke andre steder i lovgivningen. Disse bestemmelsene blir behandlet i det følgende.

3.5.1 Administrativ saksbehandling

Forvaltningsloven av 10. februar 1967(fvl) gjelder i utgangspunktet for alle forvaltningssaker. Ved innarbeidingen av barnekonvensjonen ble det foretatt en del endringer i lovens saksbehandlingsregler. Formålet var å tydeliggjøre at barnets uttalerett er et generelt prinsipp som gjelder i forhold til alle forvaltningsrettslige enkeltvedtak som berører barn. Barnets uttalerett om de personlige saker, for eksempel adopsjon, er som oftest fastslått i særlovgivningen. Man ønsket likevel å sikre at barn blir hørt også når de berøres av vedtak etter lover som ikke direkte gjelder barn eller nevner barn spesielt.⁵⁷

Etter fvl § 17, 1.ledd, har forvaltningen under forberedelse av enkeltvedtak plikt til å sikre at et barn får gitt uttrykk for sin mening i den grad det er i stand til å danne seg synspunkter om det saken gjelder. Barnets synspunkt skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Dette er i godt samsvar med artikkel 12, og understreker forvaltningens plikter etter konvensjonsbestemmelsen.

Fvl § 17 inneholder ingen aldersgrense for når barn skal høres. Dette er fordi forvaltningsloven gjelder for mange forskjellige saker, og aldersgrenser bør derfor heller fastsettes i særlovgivningen, hvor de kan tilpasses vedtakets art.⁵⁸ Det er opp til forvaltningen å “vurdere konkret i forhold til sakens art i hvilken grad barnet kan være i

⁵⁶ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 51

⁵⁷ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 39

⁵⁸ *ibid.* side 38

stand til å danne seg egne synspunkter”.⁵⁹ Dette innebærer at dersom sakens tema er enkelt, kan også små barn blir hørt, mens i mer kompliserte sakstyper vil bare eldre barn høres.

Etter § 17, 4.ledd, jf. 2.ledd, har et barn over 15 år som er representert av verge, rett til å bli forelagt opplysninger som forvaltningen mottar under saksforberedelsen om barnet eller eventuell virksomhet det driver eller planlegger. Barnet skal få uttale seg om disse opplysningene. Barnet bør også forelegges andre opplysninger av vesentlig betydning som det har ”grunnlag og interesse for å uttale seg om”, se fvl § 17, 4.ledd, jf. 3.ledd. Disse reglene gjelder bare dersom opplysningene ikke er unntatt innsyn etter fvl §§ 18 eller 19. Barnet kan erklære at det er unødvendig at det blir forelagt slike opplysninger. Opplysningene blir da bare forelagt vergen.

Uttaleretten kommer også til uttrykk i fvl § 11 d, 1.ledd, som fastslår at en mindreårig som er part i en sak, har samme rett som myndige til å tale muntlig med en tjenestemann ved organet som behandler saken. Dette gjelder enten barnet er representert av verge eller ikke. Under innarbeidingen av barnekonvensjonen ble det uttalt at adgangen til muntlig kontakt er spesielt viktig for barn, siden de kan ha vanskeligere for å uttrykke seg skriftlig. Forvaltningen bør derfor vise imøtekommenhet ved barns forespørsler om samtale.⁶⁰

En forutsetning for at barnet skal kunne uttale seg, er at det har fått informasjon om saken. Etter fvl § 16, 1.ledd, 2.pkt., har barn over 15 år rett til å motta forhåndsvarsel og gis anledning til å uttale seg før vedtak treffes, dersom de ikke har blitt hørt tidligere. For yngre barn er det vergen som mottar forhåndsvarselet. Fvl § 16 innebærer ingen begrensning i uttaleretten for yngre barn. Forvaltningens plikt til å påse at mindreårige har fått uttale seg, se § 17, gjelder også i forhold til forhåndsvarsling etter § 16, uansett hvilken alder barnet har. Forskjellen ligger bare i at barn under 15 år ikke mottar forhåndsvarsel personlig. Årsaken til dette er at det som oftest bare er de eldre barna

⁵⁹ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 61

⁶⁰ l.c.

som har noen særlig nytte av å gjøre seg kjent med informasjonen i forhåndsvarselet.⁶¹ Det er heller ikke noe til hinder for at vergen gjør barnet kjent med innholdet i varselet.

Barn som er part i en forvaltningssak har også rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, jf. fvl § 18, 1.ledd, 2.pkt. Dette gjelder for alle barn, uavhengig av alder og modenhet, men det finnes enkelte unntak fra retten. Dersom barnet er under 15 år, har det ikke rett til innsyn i dokumenter som er underlagt lovbestemt taushetsplikt, se § 18, 1.ledd, 4.pkt. Dette er begrunnet i at yngre barn ofte ikke vil forstå alvoret i at taushetsbelagte opplysninger ikke skal viderebringes til andre.⁶² Det finnes også generelle unntak fra innsynsretten som kan komme til anvendelse ovenfor alle som er part i en sak, se § 18, 2.ledd, og § 19. Disse er begrunnet både i hensyn til forvaltningens saksbehandling og hensynet til parten selv.

I henhold til fvl § 27, 1.ledd, skal barn over 15 år underrettes når endelig vedtak er fattet. Dette er naturlig. Barnet har rett til å motta opplysninger og til å få innsyn i sakens dokumenter under saksforberedelsen, og bør da også informeres når saken er avsluttet.

3.5.1.1 Adopsjon

Etter adopsjonsloven § 6, 1.ledd, har barn over 7 år ubetinget uttalerett før det gis adopsjonsbevilling. Dette er i samsvar med aldersgrensen i andre bestemmelser om uttalerett, for eksempel bl § 31, og den ble satt slik blant annet av hensynet til sammenheng i lovverket.⁶³ Yngre barn har rett til å bli hørt dersom de er i stand til å danne seg egne synspunkter om adopsjonen.

Adl § 6 gjelder i alle adopsjonssaker der bevilling skal gis av norske myndigheter. I følge forarbeidene vil den i hovedsak få betydning for innenlandsadopsjoner, typisk der steforeldre ønsker å adoptere ektefellens barn. Bestemmelsen gjelder også ved

⁶¹ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 40

⁶² l.c.

⁶³ ibid. side 34

utenlandsadopsjon der bevillingen gis av norske myndigheter, men den får mindre betydning her fordi de fleste barn som adopteres fra utlandet er under tre år når de kommer til Norge.⁶⁴ Disse barna kan sjelden uttale seg om adopsjonen.

For barn både over og under 7 år skal deres mening vektlegges etter alder og modenhet, slik det også er etter artikkel 12. Uttaleretten må ses i sammenheng med adl § 2, som sier at adopsjon bare skal finne sted hvis det er til barnets beste. Barnets mening vil være en av mange faktorer i en helhetsvurdering, og vil ikke nødvendigvis bli utslagsgivende. Bestemmelsens første ledd kom til i 2003, og var en del av synliggjøringen av barnekonvensjonens bestemmelser i norsk rett.

Adopsjon har store konsekvenser både personlig og familie- og arverettslig, og det er derfor viktig at barnet får si hva det selv ønsker. Det har likevel ingen plikt til å uttale seg. Spesielt ved stebarnadopsjon kan det være en stor påkjenning for barnet å uttale seg, fordi det er redd for å såre eller å pådra seg noens sinne. Av hensyn til barnet er det meget viktig at det ikke presses til å ytre sin mening.

Når barnet har fylt 12 år, kan det etter adl § 6, 2.ledd, ikke gis adopsjonsbevilling hvis barnet ikke samtykker. Slik var det også før innarbeidingen av barnekonvensjonen. Dette er en sterkere beskyttelse enn det som følger av artikkel 12, da denne ikke gir noen rett til å nedlegge veto. Ved lovendringene av 2003 valgte man å la denne aldersgrensen bli stående. Grunnen til at den ikke ble fjernet eller forhøyet, var sannsynligvis å sikre barnets rett til å bestemme enkelte ting selv. Det ble vurdert om aldersgrensen burde være lavere, men man fant at det kunne være vanskelig å forsikre seg om at yngre barn var godt nok informert og at de ga sin oppriktige mening.⁶⁵

Det er vanskelig for et barn å uttale seg presist og vite hva det virkelig ønsker dersom det ikke er informert om hvilke konsekvenser adopsjon vil ha. Etter barnekonvensjonen artikkel 21, litra a, som omhandler adopsjon, påligger det statene å sørge for at de

⁶⁴ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 36

⁶⁵ ibid. side 34

berørte parter er fullt informert før adopsjon finner sted. Denne plikten er ivaretatt i adl § 6, 1.ledd, som fastslår at barnet skal informeres før det uttaler seg.

3.5.1.2 Navn

I henhold til Navneloven av 7.juni 2002, nr.19, § 12, 2.pkt, skal barn over 12 år samtykke dersom det skal ta, endre eller sløyfe et navn. Barnet kan altså nekte å samtykke, men dette vil ikke alltid være avgjørende. Etter § 12, 3. punktum, kan endring til foretas på tross av at barnet motsetter seg det, dersom det foreligger en særlig grunn til å gå på tvers av barnets ønske. Foreldrene må ha sendt melding om endring til folkeregisteret. Dersom foreldrene ikke har samtykket, kan barnets navn endres dersom barnet er over 12 år og ønsker endring, og det finnes en særlig grunn til å la endringen finne sted. Ettersom barnets mening ikke nødvendigvis skal tas til følge, er dette ikke en selvbestemmelsesrett, men en sterk medbestemmelsesrett.

3.5.1.3 Psykisk helsevern

Etter Psykisk helsevernloven av 2. juli 1999, nr.62 (pshl), § 2-1, 1.ledd kan barn over 16 år på egen hånd samtykke til frivillig psykisk helsevern. Dersom barnet er under 16 år, kreves det etter § 2-1, 4.ledd samtykke fra den som har foreldreansvaret. Dette innebærer at dersom barnet selv ønsker psykisk helsevern mens foreldrene motsetter seg det, er det foreldrene som avgjør. Slike saker vil ikke bli videre behandlet av kontrollkommisjonen.

I de tilfeller der foreldrene ønsker behandling, mens barnet ikke er enig i tiltaket, vil imidlertid barnets uttalerett få betydning når barnet er over 12 år. Etter 4.ledd skal slike saker bringes inn for kontrollkommisjonen før psykisk helsevern etableres. Barnets mening blir dermed vektlagt her. Bestemmelsen suppleres av bl § 31, slik at foreldrene bør høre barnet tidligere.⁶⁶ Pshl § 2-1 er i godt samsvar med reglene om samtykke i pasl § 4-4, og viser at barnet trolig har større mulighet til å motsette seg behandling enn til å samtykke.

⁶⁶ Ot.prp.nr.11 (1998-1999), side 153

3.5.1.4 Barnevernssaker

I norsk rett er hovedregelen at foreldrene har ansvaret for barns omsorg, se punkt 3.2. Omsorgen vil av og til svikte, og det offentlige må da gripe inn med ulike tiltak. Dette skal sikre at barn og unge får trygge oppvekstvilkår og at de ikke lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, se Barnevernloven av 17. juli 1992, nr.100(bvl), § 1-1. På det administrative plan vil sakene behandles i ulike organer, enten barneverntjenesten, fylkesmannen eller fylkesnemnda, avhengig av type tiltak. Jeg går ikke nærmere inn på de enkelte tiltakstyper og spesifikk saksbehandling. Barns uttalerett når saken kommer for domstolene behandles under punkt 3.5.2.2.

Uansett hvilket organ som behandler saken, skal saksbehandlingen i følge bvl § 4-1 ta sikte på å finne det tiltak som er til barnets beste. Felles for alle instanser er også § 6-3, som omhandler barnets rettigheter under saksbehandlingen. Her er barnets uttalerett slått fast. Etter § 6-3, 1.ledd, plikter barnevernmyndigheten å høre barn over 7 år før saker som berører dem blir avgjort. Dersom yngre barn er i stand til å danne seg egne synspunkter på saken, skal også de få uttale seg. Dette sikrer at de fleste barn får si sin mening. Barnet har heller ikke her noen plikt til å uttale seg. I likhet med etter bl § 31, skal barnets mening vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet.

I forbindelse med inkorporasjonen av barnekonvensjonen ble bvl § 6-3 endret for å synliggjøre artikkel 12 og få bedre samsvar med den. Tidligere skulle barnet høres når sakens art og barnets utvikling og modenhet tilsa det. Barn over 12 år hadde ubetinget uttalerett i saker som kunne innebære flytting. Barne- og familiedepartementet mente at dette kunne innebære en høyere terskel for retten til å bli hørt enn det som følger av artikkel 12.⁶⁷ Aldersgrensen på 12 år ble ansett som for høy i så viktige saker. Man mente også at bestemmelsen hadde et snevrere anvendelsesområde enn artikkel 12, ettersom uttaleretten var avhengig av sakens art og den ubetingede retten bare gjaldt i enkelte tilfeller.

Bvl § 6-3 inneholder ingen regel om at barnets synspunkt skal tillegges stor vekt når det er over 12 år. Vekten av barnets mening vil i de fleste tilfeller øke i takt med barnets

⁶⁷ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 29

alder, men vil også bero på en konkret vurdering i den enkelte sak.⁶⁸ Barnet skal høres og dets mening vektlegges, men dette er ikke ensbetydende med at avgjørelsen følger barnets ønske. Barnets synspunkt vil ikke nødvendigvis være i samsvar med det som er til barnets beste. Mange barn vil ut fra kjærlighet og lojalitet til foreldrene ønske å forbli hos dem selv om de ikke får dekket sitt omsorgsbehov. Det kan også være vanskelig å fastslå om barnets ønske er reelt eller motivert ut fra frykt e.l. Barnets synspunkt inngår i en helhetsvurdering der alle forhold i saken må tas i betraktning. Selv om båndene til foreldrene og barnets ønske har stor betydning, kan andre forhold veie tyngre, slik at tiltak iverksettes på tross av barnets uttalelser.

Under saksbehandling for fylkesnemnda kan det etter bvl § 7-4 oppnevnes en talsperson som formidler barnets mening, slik at barnet slipper å uttale seg direkte til nemnda. Dette vil medføre mindre press på barnet og forhåpentligvis føre til at barnet uttaler seg mer fritt. Talspersonens rolle behandles nærmere under punkt 3.6.

3.5.2 Rettslig saksbehandling

Tvistemålsloven av 13. august 1915, nr. 5(tvml), har ingen generell bestemmelse om barns uttalerett. Dette er ikke overraskende, da barnets anledning til å uttale seg vil være avhengig av saksforhold og barnets stilling i saken. Justisdepartementet har uttalt at barnets rett til å bli hørt best kan gjennomføres i særlovgivningen.⁶⁹ Det er der lettere å fastsette regler i forhold til barnets rett til å uttale seg og til å motta informasjon. Tvistemålsloven har derfor bare enkelte generelle regler om barnets rett til å bli informert om søksmål og til å gå til søksmål. Reglene ble endret i forbindelse med inkorporasjonen av barnekonvensjonen, med den hensikt å styrke barnets uttalerett.

Det følger av tvml § 37 at et barn som regel ikke kan gå til søksmål på egen hånd, men at vergen kan reise søksmål på dets vegne. At barnet ved sin verge har rett til å reise søksmål, kan sees som en form for uttalerett, siden barnet får gitt uttrykk for at det er misfornøyd med noe som berører dets rettsstilling. Med mindre barnet selv har sagt at

⁶⁸ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 32

⁶⁹ *ibid.* side 43

det er unødvendig, skal det få oversendt prosesskrifter. Barn over 15 år skal varsles til rettsmøter og informeres om at de har rett til å være til stede på møtet, se tvml § 37, 2.ledd, 1.pkt. Dette skal ikke tolkes antitetisk.⁷⁰ Yngre barn kan også være til stede under rettsmøtet. Hensikten med å gi barnet rett til å motta skrifter og være til stede under rettsmøter er trolig å gi barnet tilstrekkelig informasjon til å kunne uttale seg i saken. Det er viktig at barnet får vite om saker og avgjørelser som påvirker dets stilling, selv når det er ganske lite.

Barn over 15 år har etter tvml § 135, 1.ledd, en absolutt rett til informasjon via partsinnsyn i dokumenter. Yngre barn kan gis slik adgang dersom retten finner det forsvarlig ut fra barnets alder og modenhet. De yngre barna får likevel ikke innsyn i opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt. Årsaken til at det er satt en aldersgrense for når man har rett til partsinnsyn her, i motsetning til i forvaltningsloven, er at retten til partsinnsyn er absolutt etter tvistemålsloven.⁷¹ Det er ikke adgang til å nekte innsyn på grunnlag av helse, forholdet til andre personer, osv. Enkelte opplysninger kan være skadelige eller forvirrende for barn som er under 15 år, og det er derfor best at de ikke får innsyn i disse opplysningene.

3.5.2.1 Barnefordelingssaker

Ved samlivsbrudd blir mange foreldre enige om hvem som skal ha foreldreansvaret, hvor barnet skal bo og samværsrett. Dersom det oppstår konflikter mellom foreldrene, skal denne etter bl § 51 bli forsøkt løst ved mekling. Det er bare foreldrene som møter ved mekling, og det er deres ansvar å høre hva barnet ønsker. Dersom meklingen ikke fører frem, kan hver av foreldrene reise sak, jf. bl § 56. Tidligere kunne slike saker løses ved administrativ behandling ved fylkesmannen, men dette ble endret i 2003.

Avgjørelser i barnefordelingssaker skal etter bl § 48 “først og fremst rette seg etter det som er best for barnet”. En rekke forhold må vurderes for å finne frem til hva som er

⁷⁰ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 43

⁷¹ l.c.

best for barnet i den enkelte sak, og det følger av bl § 31 at barnets ønske er et av disse. Heller ikke i rettssaker har barnet plikt til å uttale seg.

Retten plikter § 31, 2.ledd å høre barnet over 7 år, og etter fylte 12 år skal barnets mening tillegges stor vekt. Barnet har også uttalerett i saker om krav om foreldreansvar etter en av eller begge foreldrenes død, se bl § 63, 4.ledd, jf. bl § 31. Dersom retten unnlater å gi barn over 7 år adgang til å uttale seg, kan dette være saksbehandlingsfeil som medfører at dommen oppheves, se Rt. 1974 s.1339.

Uttaleretten må anses svært viktig i barnefordelingssaker. Resultatet i en slik sak er av stor betydning for barnet, og har innvirkning på dets fremtid. Dette taler for at retten også hører barn under 7 år, se bl § 31, 1.ledd. På den annen side kan det spørres om så unge barn er i stand til å danne seg selvstendige synspunkter om en så viktig avgjørelse, og om de tar i betraktning at denne skal gjelde langt frem i tid. Blant små barn er det vel ikke mange som klarer dette.⁷² For de tilfeller der barnet er i stand til dette, er det viktig å huske på uttaleretten.

Barnet blir som hovedregel ikke hørt under selve saksbehandlingen i retten. Det vanlige er at barnet får anledning til å uttale seg i samtaler med dommer under saksforberedelsen, jf. bl § 61, 1.ledd, nr.4. Å høre barnet i rettssalen kan medføre et stort press på, og det kan være vanskelig for barnet å gi uttrykk for sin oppriktige mening. Dommeren kan oppnevne en sakkyndig til å bistå under samtalen, eller la den sakkyndige ha samtaler med barnet alene. Den sakkyndiges rolle behandles i punkt 3.6.

Under forberedelsene til lovendringene ved inkorporasjonen av barnekonvensjonen fremhevet Justisdepartementet at høring av barn byr på spesielle utfordringer.⁷³ Retten må påse at barnet ikke presses til å uttale seg eller til å ta stilling i konflikten. Videre må retten være varsom med hensyn til hva barnet spørres om og at konflikten mellom foreldrene ikke forsterkes for barnet under samtalen. Dommeren eller den sakkyndige har også ansvar for at barnet får den informasjon det trenger for å gi uttrykk for sin

⁷² Smith og Lødrup, *op. cit.* side 124

⁷³ Ot.prp.nr.29 (2002-2003), side 61

mening og for at samtalen skal bli vellykket. Barnet skal få si sin mening om de forhold det ønsker å uttale seg om. Dette kan være mer enn bare hvem det ønsker å bo hos, men for eksempel også hvordan det opplever hverdagen og forholdet til foreldrene.

Kroppsspråk og uttalelser om andre forhold enn det saken direkte gjelder, kan også gi informasjon om barnets ønsker. Man må etter min mening likevel være forsiktig med utstrakt tolkning av det barnet uttrykker, slik at man ikke tillegger barnet andre eller sterkere synspunkter enn det faktisk har.

Selv om barnet har rett til å bli hørt, innebærer ikke dette nødvendigvis at saken blir avgjort slik barnet ønsker. Som tidligere nevnt, er hensynet til barnets beste det sentrale i slike saker. Mange forhold må vurderes i en barnefordelingssak, for eksempel størst mulig samlet foreldrekontakt, risiko ved miljøskifte, osv. Barnets mening er dermed bare en del av grunnlaget for rettens avgjørelse. Viktige hovedtrekk ved vektleggingen av barnets ønske er barnets alder og modenhet og om dets synspunkt er reelt og sterkt, uten noen form for påvirkning fra foreldre eller andre.⁷⁴ At alderen kan få stor betydning, vises ved at det etter § 31, 2.ledd, skal legges stor vekt på barnets mening etter fylte 12 år. Barnets synspunkt veies i forhold til de andre faktorer i saken. Barnets ønske har egenvekt, men hvilken betydning det får, avhenger av saken som helhet. Dette innebærer at selv om barnet er ungt og umodent, kan dets ønske få stor vekt fordi de andre forholdene i saken ikke er av like stor betydning, og omvendt. Sett i forhold til uttaleretten i seg selv, er det ikke like interessant hva utfallet blir i den enkelte sak, som hvorvidt barnets mening blir hørt og vurdert på en seriøs måte.

Et godt eksempel på at barnets ønske ikke fikk utslagsgivende vekt til tross for at det var sterkt, finnes i Rt. 1989 s.320. Faren ble i 1985 anmeldt for seksuelle overgrep mot en stedatter, men saken ble henlagt. Familien ble oppløst etter anmeldelsen, og moren tok ut stevning om skilsmisse og krav om daglig omsorg for de to døtrene de hadde sammen. Jentene, som var 11 og 13 år da Høyesterett behandlet saken, hadde bodd hos faren mesteparten av tiden, og hadde et sterkt ønske om å forbli der. Førstvoterende uttalte at anmeldelsen måtte ha vært opprivende for hele familien, og at døtrene var blitt tvunget til å ta et valg. De "valgte å frikjenne sin far og være lojale mot ham. Forholdet

⁷⁴ Smith og Lødrup, *op. cit.* side 125 flg.

til moren kan fortsatt bære preg av dette. Jeg finner derfor ikke å kunne tillegge barnas mening utslagsgivende vekt i den foreliggende sak.”

I Rt. 1990 s.669 ble barnets mening tillagt avgjørende vekt, selv om andre faktorer trakk i motsatt retning. Faren var ved midlertidig avgjørelse i 1987 tilkjent omsorgen for en 12 år gammel datter, og hun hadde bodd der siden. Faren hadde fast jobb og sikker økonomi, mens moren verken hadde fast arbeid eller fullført utdanning. Begge foreldre var ansett skikket som omsorgspersoner, men personlige egenskaper tilsa at datteren kunne få det bedre hos faren. Jenta hadde imidlertid et ”fast og alvorlig” ønske om å bo hos moren, og hadde et nærere forhold til henne. Retten fant på bakgrunn av dette at jenta skulle bo hos moren. Barnets ønske ble altså tillagt større vekt enn de andre forholdene i saken.

3.5.2.2 Barnevernssaker

Rettslig behandling av barnevernssaker forekommer ved overprøvelse av fylkesnemndas vedtak, se bvl § 7-1, litra i), jf. Sosialtjenesteloven av 13. desember 1991 nr.81(sotjl), § 9-10 og tvml § 474. Etter tvml § 476 kan søksmål reises av den tiltaket er rettet mot. Dette innebærer at foreldre som blir tilstrekkelig berørt av et barnevernrettslig vedtak kan reise sak. Videre kan et barn gå til søksmål ved sin verge dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder, se tvml § 476 og bvl § 6-3, 2.ledd. Yngre barn kan etter bvl § 6-3 gis partsrettigheter av fylkesnemnda i særskilte tilfeller.

I barnevernrettslige saker kan domstolene etter tvml § 482 prøve “alle sider av saka”. Domstolene kan overprøve fylkesnemndas skjønnsutøvelse fullt ut, og således vurdere hva som er hensiktsmessig og rimelig, og ikke bare om det foreligger myndighetsmisbruk. Rettslig behandling av en barnevernssak innebærer derfor en ny vurdering av saken slik den foreligger på domstidspunktet. Retten kan komme til et annet resultat enn fylkesnemnda uten at dette betyr at nemnda har begått feil i sine vurderinger. Mye kan ha endret seg siden vedtaket ble fattet, og domstolen må ta dette i betraktning. Retten kan derfor ikke alltid basere seg på barnets uttalelser eller nektelse av å uttale seg tidligere i saksbehandlingen. Barnet må bli forelagt muligheten til å

uttale seg på nytt, med mindre dets nåværende mening allerede er innhentet på annen måte. Barnets rett til å bli hørt følger av bvl § 6-3, 1.ledd, som er behandlet ovenfor i punkt 3.5.1.4.

Det har blitt hevdet at høyesterettspraksis ikke gir støtte for at barnets mening blir tillagt stor vekt.⁷⁵ Barnevernssaker oppstår gjerne fordi barna lever under dårlige forhold i hjemmet, slik at det er viktig å få endret situasjonen. I slike tilfeller vil forholdene rundt barnet kunne ha større betydning enn barnets ønske. Det er likevel viktig at barna blir hørt og at deres mening blir vurdert.

I Rt. 1998 s.1702, som gjaldt omsorgsovertakelse etter bvl § 4-12, ble barnas mening ikke gitt utslagsgivende vekt. Foreldrene ønsket omsorgsovertakelse av fem gutter opphevet. Guttene fungerte bedre enn tidligere, men retten fant at foreldrenes omsorgsevne ikke var bedret, og opprettholdt vedtaket. De to eldste guttene hadde uttalt at de ønsket å bo hos foreldrene. Retten fremhevet at bvl § 6-3 ikke medfører at barnas ønske uten videre skal følges. Det ble lagt vekt på at det også forelå tvil om hvorvidt guttenes ønske var entydig, eller om det var en følge av lojalitet til foreldrene. Vitner ga inntrykk av at guttene hadde motstridende følelser med hensyn til hvor de ville bo, og dette kom også frem i guttenes forklaringer til retten. Ut fra dette fant retten at det ikke kunne legges avgjørende vekt på guttenes utsagn.

I Rt. 2004 s.1046, som gjaldt besøksrett etter omsorgsovertakelse, ble barnets mening tillagt avgjørende vekt.⁷⁶ Barnet C ble hørt av rettsoppnevnte sakkyndige i samsvar med bvl § 6-3. De sakkyndige uttalte at C viste på en "sterk og utvetydig måte" at hun fant samværene med foreldrene ubehagelige, og at hun ikke ønsket å treffe dem. Cs mening ble tillagt vekt sammen med det ubehag samværet medførte for henne og det faktum at foreldrene mest sannsynlig hadde påført henne store fysiske skader. Det ble også påpekt at dersom C skulle endre mening ved en senere anledning, kunne samværsspørsmålet bli vurdert annerledes. Barnets mening var her av sentral betydning, og trakk også i samme retning som andre faktorer.

⁷⁵ Lindboe, *Barnevernrett*, 2003, side 174

⁷⁶ Se punkt 2.2.

3.6 Hvem skal formidle barnets mening?

For å få frem barnets mening så klart og nøyaktig som mulig, er det beste at barnet selv fremmer sitt ønske til den som skal ta avgjørelsen i en sak som gjelder barnet. Når barnet personlig formidler sin mening, blir det mindre rom for misforståelser og feiltolkninger. På den annen side kan det være vanskelig og skremmende å gi uttrykk for sin mening direkte til den som avgjør saken. Det vil da være mer skånsomt for barnet at dets mening blir videreformidlet av en det føler seg trygg på.

I forhold til barnets foreldre vil det som oftest være barnet selv som fremmer sitt synspunkt. Her er sjelden noen tredjeperson involvert. Jeg vil likevel anta at barnets mening kan videreformidles til foreldre ved hjelp av lærer, lege, e.l. Dette kan for eksempel skje i saker der barnet har problemer med noe foreldrene gjør, eller der det har skjedd noe barnet synes det er flaut eller skummelt å fortelle. At barnet ikke uttaler seg direkte til foreldrene kan ikke forringe barnets rett til respekt for sin mening.

Dersom saken ikke direkte angår barnets person, vil det sjelden være barnet som fremmer sin mening helt til slutt. Dette kan eksempelvis forekomme i skolen, der de enkelte elever uttaler seg til sin elevrådsrepresentant. Denne bringer synspunktene videre til elevrådet, som igjen formidler meningene videre til skolens ledelse.

Det fremgår av barnekonvensjonen artikkel 12, nr.2, at barnet kan høres “enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ” under rettslig og administrativ saksbehandling. Ved ordinære søksmål eller forvaltningssaker vil det gjerne være foreldrene som formidler barnets mening. Foreldrene kjenner barnet best og skal også ivareta dets interesser. I forbindelse med saksforberedelse av enkeltvedtak, jf. fvl § 17, er det understreket at forvaltningsorganet ikke nødvendigvis må høre barnet direkte, men at det kan være tilstrekkelig å få barnets mening via den som representerer barnet.⁷⁷ Hvis vergen representerer barnet, men det foreligger en interessekonflikt i forholdet mellom disse, er det bedre at forvaltningen hører barnet direkte eller innhenter informasjon om dets synspunkt fra andre.

⁷⁷ Ot.prp.nr.45 (2002-2003), side 61

I saker som berører forholdet mellom foreldre og barn, eksempelvis barneverns- og barnefordelingssaker, vil det ikke være like praktisk at foreldrene skal formidle barnets mening. Foreldrene har egeninteresse i saken, og er dermed ikke objektive. Det kan i alle tilfelle være vanskelig for dem å skille mellom egne ønsker og barnets mening.

En svensk undersøkelse av familierettslige saker for underrettene viser at en forelder vil i hovedsak formidle barnets mening der forelderens og barnet har samme synspunkt på saken. Forelderens vil da benytte seg av barnets synspunkt for å styrke sin egen sak.⁷⁸ Det er nærliggende å anta at dette også forekommer innen norsk praksis.

I barnefordelingssaker er det antatt at når det mekles mellom foreldrene etter bl §§ 51 og 52, kan man legge foreldrenes opplysninger om barnets ønske til grunn såfremt de er enige om hva barnet mener, og det ikke foreligger andre forhold som tilsier at barnet skal høres.⁷⁹ Tanken er vel her at barnet allerede er hørt av foreldrene, og at kravet etter bl § 31 dermed er oppfylt, slik at å høre barnet ville medføre en unødvendig gjentakelse. Dersom foreldrene er uenige om hva barnet ønsker, er det enklere og bedre at barnets mening blir fremlagt av en tredje person, med mindre barnet ønsker å uttale seg direkte under saksbehandlingen.

Ved rettslig behandling av barnefordelingssaker kan dommeren som tidligere nevnt enten ha samtaler med barnet eller oppnevne en sakkyndig som snakker med barnet og deretter formidler barnets mening til retten, jf. bl § 61, 1.ledd, nr.4. Dette har vært vanlig praksis i norsk rett, men muligheten ble ikke konkret lovfestet før i 2003. Justisdepartementet har antatt at det vil være nyttig å benytte seg av sakkyndig i mange tilfeller, spesielt når saken berører yngre barn eller gjelder spesielle forhold.⁸⁰ Den sakkyndige skal gjennom samtaler med barnet klarlegge dets ønsker i samsvar med bl § 31. Det kan også være nødvendig med en større utredning utover samtalen for å få frem barnets ønske og bakgrunnen for det. Den sakkyndige skal legge frem barnets ønske skriftlig for retten. Det er adgang til å skjønnsmessig begrense hva som formidles

⁷⁸ Dahlstrand, *Barns deltagande i familjerättsliga processer*, 2004, side 186 flg.

⁷⁹ Ot.prp.nr.29 (2002-2003), side 62

⁸⁰ l.c.

fra samtalen, men forutsetningen må være at det gis en helhetlig fremstilling av barnets mening.

Etter bl § 61, 1.ledd, nr.5, kan det oppnevnes advokat eller annen representant for barnet i særlige tilfelle. Personen skal samtale med barnet og gi støtte og informasjon som vil gjøre det lettere for barnet å forstå og forholde seg til situasjonen. Representanten skal ikke være en talsperson for barnet eller formidle dets ønsker til retten. Dette er den sakkyndige eller dommerens oppgave. Representanten har imidlertid rett til å si sin mening om håndteringen av saken, og kan stille spørsmål til parter og vitner. Det er fremhevet at siden advokaten har kjennskap til barnets situasjon og syn på saken, vil han ha kunnskap om faktiske forhold som er viktige å få frem.⁸¹ Etter mitt syn medfører dette at representanten blir et indirekte talerør for barnet. Det vil være vanskelig å uttale seg om saken og stille spørsmål uten at noe av barnets syn vil skinne igjennom. Representanten kan også bidra til at barnet får lagt frem sitt oppriktige syn ved at han er en støtte og en kilde til informasjon.

I barnevernssaker kan fylkesnemnda velge mellom en rekke metoder for å høre barnet.⁸² Barnet kan høres under barneverntjenestens saksforberedelse, eller sakkyndige kan ha innhentet dets mening gjennom samtaler med barnet. Dersom barnet ikke er hørt under saksforberedelsen, kan et barn som er part i saken bli hørt av nemnda, eller barnets advokat kan legge frem dets mening.

Fylkesnemnda kan som nevnt under punkt 3.5.1.4. oppnevne en talsperson for barnet under saksbehandlingen, jf. bvl § 7-4. Vedkommende skal samtale med barnet og ved muntlig rapport til fylkesnemnda “fremstille saken fra barnets synsvinkel”, se Forskrift om barnets talsperson, § 4. Talspersonens funksjon er å gi barnet mulighet til å uttale seg og å få frem barnets syn. Det kan være lettere for barnet å uttale seg fritt i samtale på tomannshånd enn foran nemnda. Vedkommende skal imidlertid også gi en selvstendig vurdering av saken, jf. forskriften § 4, men dette er av mindre betydning i forhold til uttaleretten.

⁸¹ Ot.prp.nr.29 (2002-2003), side 47

⁸² Lindboe, *op. cit.* side 175

Barnet har trolig en form for uttalerett i forhold til oppnevning av talspersonen. Det er fylkesnemnda som avgjør om barnet skal ha talsperson, og slik representant kan etter forskriften § 1 oppnevnes i alle saker som behandles i nemnda. Dersom barnet selv ønsker å få oppnevnt talsperson, må dette tillegges vekt av fylkesnemndsleder. Imidlertid er barnets ønske i henhold til Justisdepartementet verken en nødvendig eller tilstrekkelig forutsetning. Det er likevel antatt at dersom barnet uttrykkelig motsetter seg å bli tildelt en talsperson, vil dette være til hinder for en slik oppnevning.⁸³ Barnets mening bør altså innhentes og vektlegges ved oppnevning av talsperson.

3.7 Unnlattelse av å høre barnet

Som nevnt i punkt 2.2, er uttaleretten etter artikkel 12 absolutt. Dette må gjelde også etter norsk lovgivning, se for eksempel bl § 31 og adl § 6 som sier at barnet “skal” få mulighet til å uttale seg så lenge det har de egenskaper som kreves. Det kan dermed fastslås at før det tas en avgjørelse i en sak som berører et barn, *skal* barnet gis anledning til å si sin mening, enten på egen hånd eller via en representant.

Ofte får unnlatt høring ingen spesielle virkninger. Dersom foreldre eller lærere ikke lar barna få uttale seg, har man ingen sanksjoner, og avgjørelsen blir stående. Ved saksbehandling anses unnlattelse av å høre et barn som hovedregel som en saksbehandlingsfeil som kan føre til opphevelse av avgjørelsen. Det finnes likevel tilfeller der manglende høring har blitt akseptert.

Et eksempel på dette finnes i Rt. 2002 s. 591, som er en kjennelse hvor kjæremålsutvalget avviser en anke til Høyesterett. Saken gjaldt samværsrett etter samlivsbrudd. Gulating lagmannsrett hadde funnet at faren for tiden ikke skulle ha samværsrett. Forholdet mellom foreldrene var slik at det ikke var mulig å finne en ordning som kunne fungere forsvarlig for barna, selv ikke ved bistand av en tredjeperson. Barna var ikke hørt i forbindelse med lagmannsrettens avgjørelse, men Høyesteretts kjæremålsutvalg fant at dette var både forsvarlig og riktig. Dette ble begrunnet med at det ene barnet, C, hadde psykiske problemer, og at han ikke burde

⁸³ Lindboe, *op. cit.* side 179

utsettes for den belastning en høring kan være. Videre hadde han tidligere til barneverntjenesten gitt uttrykk for at han ikke ønsket å være sammen med faren. Det andre barnet, D, kjente ikke lenger sin far.

Kjæremålsutvalget bemerket også at det avgjørende for lagmannsretten hadde vært det fastlåste forholdet mellom foreldrene, og at dette talte for at det "ikke var grunn til å presse gjennom avhør av barna". Dette må forstås slik at et avhør av barna ikke ville ha endret innholdet i lagmannsrettens avgjørelse, slik at høring da ville ha vært bortkastet.

I denne saken var det altså tre forhold som gjorde at man unnlot å høre barna; hensynet til barnas beste og å ikke belaste dem unødvendig, det faktum at et annet forhold uansett ville veie tyngre enn barnas mening, og det at barnas synspunkt egentlig allerede var på det rene, siden den ene hadde uttrykt sin mening til barnevernet og den andre ikke kjente sin egen far. Dette innebærer ikke en tilsidesettelse av uttaleretten. Det var rett og slett unødvendig å høre barna på grunn av de ovennevnte forhold. Den manglende høringen var da ikke på noen måte en saksbehandlingsfeil.

I Rt. 2004 s.811 ble hensynet til barnets beste anvendt som begrunnelse for at manglende høring ikke skulle medføre opphevelse. Saken gjaldt unnlattelse av å høre et av barn på ca. 12 år i forbindelse med endring av en tidligere dom om samværsrett. Kravet om endring var fremsatt kun få dager etter at den opprinnelige dommen var avsagt. Verken Drammen tingrett eller Borgarting lagmannsrett hørte barnet, og Høyesterett kom til at det ikke forelå saksbehandlingsfeil. Høyesterett fremhevet at selv om utgangspunktet var at barnet skulle høres, sto ikke dette synspunktet like sterkt ved endring av samværsordningen som ved den opprinnelige fastsettelsen av samværsretten. I tillegg måtte saken ses i lys av hensynet til barnets beste.

Høyesteretts uttalelse om at plikten til å høre barnet står svakere ved endring av en samværsordning enn ved den opprinnelige prøvingen av spørsmålet om samvær, fremstår for meg som noe tvilsom. Barn har rett til å bli hørt i alle saker som berører dem, og en endringssak kan være like viktig som den opprinnelige saken. Det kan derfor ikke gjelde noen generell regel om at høringsplikten står svakere i endringssaker.

Det mest problematiske ved dommen er imidlertid Høyesteretts uttalelse om at retten til å bli hørt i alle tilfeller må vurderes opp mot hensynet til barnets beste. I den opprinnelige saken om hvem barna skulle bo hos og fastsettelse av samvær, var Frostating lagmannsrett satt med to psykologer som meddommere, og fant at barnet C var symptombærer av konflikter i familien, spesielt mellom foreldrene. Barna C og D var trukket sterkt inn i konflikten mellom foreldrene, og dersom C skulle uttale seg, kunne han bli utsatt for press og komme i lojalitetskonflikt. C ble ansett for å ha spesielle psykiske problemer, og det forelå et behov for å verne ham. Høyesterett fant under endringssaken at forholdene var slik at det ville være svært vanskelig for C bare å ta stilling om hvorvidt han skulle uttale seg eller ikke. Høyesterett mente derfor at det var til Cs beste at han ikke ble spurt om han ville uttale seg, slik at hensynet til barnets beste gikk foran uttaleretten.

Høyesteretts uttalelse om at “Saka må i alle tilfelle vurderast i lys av det grunnleggjande prinsippet om barnets beste,..” innebærer en generell regel om at uttaleretten alltid må vurderes opp mot hensynet til barnets beste, og må ses som uttrykk for at Høyesterett ikke anser uttaleretten som absolutt. Lucy Smith har fremhevet at det var unødvendig å uttrykke en så generell regel for å kunne avvise saken uten å høre om C ville uttale seg.⁸⁴ Saken gjaldt endring av en tidligere dom, og det må etter bl § 64, tidligere § 39, foreligge “særlige grunner” for at slik sak kan fremmes. Det forelå høyst sannsynlig ikke slike grunner her, ettersom faren hadde fremsatt krav om endring av samværsretten bare få dager etter at den opprinnelige dommen var avsagt. Dette tydet klart på at det ikke fantes noe reelt grunnlag for å kreve endring, noe som ville vært en tilstrekkelig begrunnelse for at C ikke ble spurt om han ville uttale seg.

Verken artikkel 12 eller norsk lovgivning gir noen støtte for en generell regel om at uttaleretten alltid må veies opp mot hensynet til barnets beste, se ovenfor og punkt 2.2. Dersom man har en slik regel, vil dette sannsynligvis svekke barnets uttalerett. For det første kan denne regelen brukes til å komme unna forpliktelsen til å høre barnet, siden man kan si at høring ikke er til barnets beste. Videre kan regelen medføre at det bli lagt for stor vekt på vanskelige forhold rundt barnet, slik at barn som egentlig takler å ta

⁸⁴ Smith, *Barnets beste og barnets uttalerett*, side 230

standpunkt til om de vil uttale seg, likevel ikke blir spurt. En generell regel om at uttaleretten alltid skal vurderes opp mot hensynet til barnets beste er dermed ikke i samsvar med prinsippet om at barn har rett til å bli hørt.

4 Oppsummering

Formålet med oppgaven har vært å redegjøre for norske lovbestemmelser om barns uttalerett i lys av barnekonvensjonen artikkel 12. Det må være klart at Norge har oppfylt kravene som stilles om å fremheve barnets rett til å bli hørt i nasjonal lovgivning.

Norske lovgivere har vært oppmerksomme på barns uttalerett, og har fastslått rettigheten en rekke steder i lovverket. Barnekonvensjonen er inkorporert og delvis transformert i lovgivningen, og en rekke bestemmelser om uttaleretten ble i forbindelse med dette endret for å få bedre samsvar med artikkel 12. På enkelte punkter gir norsk lovgivning større rettigheter enn artikkel 12, for eksempel selvbestemmelsesrett i bl § 32 og adl § 6. Både i nordisk og internasjonal sammenheng har Norge vært tidlig ute med lovregler om barns rett til medbestemmelse, og må anses som et foregangsland her.

Noen av bestemmelsene, for eksempel vgml § 40 og lov om trdomssamfunn § 6, har høye aldersgrenser for når barn har ubetinget rett til å bli hørt. Selv om bestemmelsene ikke avskjærer yngre barns mulighet til å uttale seg, kan det være tvil om de er i samsvar med konvensjonsrettigheten. Det er da sentralt at artikkel 12 etter mnskr § 3 er gitt forrang fremfor norske bestemmelser, dersom disse gir dårligere beskyttelse enn artikkelen. Dersom dette gjennomføres i praksis, blir kravene etter artikkel 12 likevel oppfylt innen norsk rett.

Etter min oppfatning bør det være en målsetting å sikre at regler gitt av norske myndigheter er i samsvar med barnekonvensjonen, slik at man ikke må benytte artikkel 12 for at barn skal bli hørt. Kravene etter artikkel 12 vil lettere oppfylles dersom de norske bestemmelser er i samsvar med konvensjonsbestemmelsen. Dette arbeidet er i gang, i og med at enkelte bestemmelser er endret og at vgml § 40 trolig vil bli det for å få samsvar med konvensjonsbestemmelsen.

Selv om Norge har mange regler om barns uttalerett, er det vanskelig å vite hvordan rettigheten faktisk gjennomføres og om barn i praksis blir tilstrekkelig hørt, bortsett fra ved saksbehandling hvor man har tilgang til saksdokumenter eller dommer. En undersøkelse fra Barneombudet i 2002 viser imidlertid at 61,7 % av befolkningen mener at barn og unge i Norge ikke blir hørt i tilstrekkelig grad.⁸⁵ Barn mener også selv at de ikke blir hørt nok i skolen. Det er derfor viktig å sette fokus på denne rettigheten. Resultater fra spørreundersøkelser vil likevel ikke nødvendigvis reflektere den faktiske håndhevelse av regler og ordninger.

Barnekomiteen har i sin anbefaling til Norge i 2000 uttrykt bekymring over at barn ikke høres i tilstrekkelig grad, og at barn ikke vet om sine rettigheter på dette området.⁸⁶ Retningslinjene for rapporter til FNs barnekomité, del III, punkt D, nr.46 fastslår at statene skal gjøre rede for de tiltak som er iverksatt ”to raise the awareness of families and the public in general of the need to encourage children to exercise their right to express their views, and to train professionals working with children to do so,...”. I en supplerende rapport til Norges tredje rapport til barnekomiteen blir lovreglene om barns uttalerett lite kritisert, men det anbefales at komiteen spør regjeringen hvilke virkemidler som iverksettes for å sikre at voksne som arbeider med barn, viser barna respekt og sørger for gode kommunikasjonsituasjoner.⁸⁷ Uttaleretten blir bare reell dersom barna selv vet om den og oppfordres til å benytte den. Det ville vært ønskelig med mer informasjon om uttaleretten i praksis i oppgaven, men dette ble vanskelig på grunn av plasshensyn.

Min endelige konklusjon er at norsk lovgivning i hovedsak oppfyller kravene etter artikkel 12, særlig siden artikkelen selv gjelder som norsk lov. Det kan nok likevel foretas forbedringer innen praksis. Det er ikke overraskende at det finnes enkelte svakheter. Fokuset på barns rettigheter har ikke alltid vært like sterkt som det er nå, og det vil ta tid å innarbeide og gjennomføre uttaleretten i tilfredsstillende grad.

⁸⁵ Barne- og familiedepartementet, *Barnets rettigheter...*, side 49

⁸⁶ *ibid.* side 133

⁸⁷ Kjørholt, *Supplerende rapport 2004: til Norges tredje rapport til FNs Komité for Barnets rettigheter*, side 11

Forhåpentligvis vil barnekonvensjonen, myndighetenes arbeid og barns uttalelser sette fortsatt søkelys på barns rett til å bli hørt, og styrke rettigheten. Barn er selvstendige mennesker som utgjør en stor samfunnsgruppe, og det er viktig at deres synspunkter blir hørt og respektert.

5 Litteraturliste

Lover

- 1814 Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814 (Grunnloven): § 2
- 1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr.6: §§ 37, 135, 474, 476, 482
- 1927 Lov om vergemål for umyndige (vergemålsloven) av 22. april 1927 nr 3: §§ 3, 38 og 40
- 1967 Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967: §§ 11 d, 16, 17, 18 og 19
- 1969 Lov om trdomssamfunn og ymist anna av 13. juni 1969 nr.25: §§ 3 og 6
- 1973 Lov om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m. av 9. februar 1973 nr.6: § 1
- 1981 Lov om barn og foreldre (barnelova) av 8. april 1981 nr.7: §§ 30, 31, 32, 48, 51, 52, 56, 61, 63 og 64
- 1985 Plan- og bygningslov av 14. juni 1985 nr.77: §§ 2 og 9-1
- 1986 Lov om adopsjon (adopsjonsloven) av 28. februar 1986 nr.8: §§ 2 og 6
- 1991 Lov om sosiale tjenester m.v. (sosialtjenesteloven) av 13. desember 1991 nr.81: § 9-10
- 1992 Lov om barneverntjenester (barnevernloven) av 17. juli 1992 nr.100: §§ 1-1, 4-1, 6-3, 7-1 og 7-4
- 1992 Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) av 25. september 1992 nr.107: § 26
- 1995 Lov om barnehager (barnehageloven) av 5. mai 1995 nr.19
- 1996 Lov om Den norske kirke (kirkeloven) av 7. juni 1996 nr.31: § 3
- 1998 Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) av 17. juli 1998 nr.61: §§ 2-9, 3-7, 8-2, 9a-1, 9a-5, 11-1, 11-2, 11-5, 11-6 og 11-8
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr.30: §§ 2 og 3.

Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) av 2. juli 1999 nr.62: § 2-1

Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven) av 2. juli 1999 nr.63: §§ 3-1, 3-4, 4-3 og 4-4

2002 Lov om personnavn (navneloven) av 7. juni 2002 nr.19: § 12

Konvensjoner

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1966 om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. (Gjelder som norsk lov, inntatt som vedlegg til menneskerettighetsloven.)

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter: artikkel 18 (Gjelder som norsk lov, inntatt som vedlegg til menneskerettighetsloven.)

De forente nasjoners internasjonale konvensjon 20. november 1989 om barnets rettigheter: artikkel 1, 2, 3, 4, 6, 12, 13, 14, 15, 17, 21, 41, 43, 44, 45 og 51 (Gjelder som norsk lov, inntatt som vedlegg til menneskerettighetsloven.)

Forskrifter

1993 Forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda av 22. desember 1993: §§ 1 og 4

Rettspraksis

Rt. 1974 s.1339

Rt. 1989 s.320

Rt. 1990 s.669

Rt. 1998 s.1702

Rt. 2000 s.996

Rt. 2002 s.557

Rt. 2002 s. 591

Rt. 2004 s.811

Rt. 2004 s.1046

Forarbeider

Ot.prp.nr.36 (1996-1997) Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

Ot.prp.nr.11 (1998-1999) Om lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykiatriloven)

Ot.prp.nr.12 (1998-1999) Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven)

Ot.prp.nr.77 (1999-2000) Om lov om endringer i lov 9. februar 1973 nr.6 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m.

Ot.prp.nr.29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)

Ot.prp.nr.45 (2002-2003) Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)

Ot.prp.nr.67 (2002-2003) Om lov om endringar i lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

NOU 2004:16 Vergemål

Høringsnotat om ny barnehagelov 09.11.2004 (Sisert 10.11.04)

Tilgang: http://odin.dep.no/filarkiv/226816/Barnehagelov_5._november_2004.pdf

Litteratur

Barne- og familiedepartementet. *Barnets rettigheter: Norges tredje rapport til FNs komité for barnets rettigheter*. Oslo 2003.

Barne- og familiedepartementet. *Mer innflytelse til barn og unge*. Oslo 2003.

Dahlstrand, Lotta. *Barns deltagande i familjerettslige prosesser*. Uppsala 2004.

Detrick, Sharon. *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Haag 1999.

Flekkøy, Målfrid Grude. *The participation rights of the child: rights and responsibilities in family and society*. Målfrid Grude Flekkøy og Natalie Hevener. London 1997.

Grøslund, Anne Margrete. *Barnekonvensjonen: rettigheter for barn i Norge*. Samlet og tilrettelagt for Redd Barna. Oslo 1993.

Hodgkin, Rachel. *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Skrevet for UNICEF av Rachel Hodgkin og Peter Newell. New York 2002.

Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo 2003.

- Kjørholt, Elin Saga. *Supplerende rapport 2004: til Norges tredje rapport til FNs Komité for Barnets Rettigheter*. Sekretariatet i Forum for Barnekonvensjonens arbeidsgruppe, ved Elin Saga Kjørholt. Oslo 2004.
- Lindboe, Knut. *Barnevernrett*. 4. utg. Oslo 2003.
- Manual on human rights reporting: under six major international human rights instruments*. Utgitt av FN. Geneve 1997.
- Mower, A. Glenn. *The Convention on the Rights of the Child: international law support for children*. Westport, Conn. 1997.
- Sandberg, Kirsten. *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo 2003.
- Smith, Lucy. *Barnets beste og barnets uttalerett*. I: Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål. Nr.3-4. Årg. 2 (2004), side 223-231.
- Smith, Lucy. *Barn og foreldre: forholdet mellom barn og foreldre etter barneloven av 1981 med senere endringer*. Lucy Smith og Peter Lødrup. 6. utg. Oslo 2004.
- Aasen, Henriette Sinding. *Pasientens rett til selvbestemmelse ved medisinsk behandling*. Bergen 2000.

Annet

- Kluge, Lars. *Frislipp i skolen*. I: Aftenpostens søndagsbilag. Morgen, 26.09.2004.
- Miljøverndepartementet. *Rundskriv T-1/95 Barn og planlegging*. (Sitert 10.09.2004)
- Tilgang: <http://odin.dep.no/md/norsk/regelverk/rundskriv/022001-250011/dok-bn.html>